

Anne-Lise Skåren

”Det øynene ikke ser og ørene ikke hører”

*En kvalitativ intervjustudie om døvblindes
opplevelse av å bruke haptiske signaler i
samhandling med andre*

Master i pedagogikk

Pedagogisk institutt

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Trondheim, juni 2011

Hovedveileder:

Hans Petter Ulleberg ved NTNU, pedagogisk institutt

Biveileder:

Eli Raanes ved HiST, avd. for lærer- og tolkeutdanning

Sammendrag

Denne kvalitative intervjustudien setter fokus på voksne døvblindes opplevelser med å bruke haptiske signaler. Problemstillingen er formulert som følger:

Hvordan opplever døvblinde å bruke haptiske signaler i samhandling med andre?

Studien tar utgangspunkt i tre døvblindes opplevelser. Intervjuene ble gjennomført med hjelp av en intervjuguide og intervjuene ble tatt opp på bånd. Informantenes fortellinger ble transkribert og analysen er inspirert av grounded theory og tankegangen bak den hermeneutiske sirkel.

Resultatet av analyseprosessen er at de felles opplevelsene informantene har gitt uttrykk for kan deles inn i tre kategorier. Informantene opplever i større grad å få tilgang til det statiske, dynamiske og relasjonelle i situasjonen når de bruker haptiske signaler. Som en konsekvens av dette kan de i større grad være aktør i egen tilværelse, tilpasse sine handlinger til konteksten og opptre sosialt kompetent.

Forord

Tiden er inne for å sette punktum etter en lærerik og intens periode som har vært fylt med glede, forvirring og frustrasjon. Det er mange personer som fortjener en del av æren for at jeg kom meg i mål.

Først vil jeg rette en takk til de ulike personene jeg har vært i kontakt med som jobber med eller innenfor døvblindmiljøet. Takk for at dere åpnet forskningsfeltet for meg. Ikke minst vil jeg rette en stor takk til mine tre informanter som har delt sine erfaringer rundt tematikken i studien med meg. Uten dere har oppgaven ikke kunne blitt til.

Jeg vil også takke mine veiledere, Hans Petter Ulleberg og Eli Raanes, for mange gode innspill og konstruktiv kritikk underveis i en krevende prosess. Videre vil jeg takke mine medstudenter som har vært viktige støttespillere og diskusjonspartnere. Jeg vil rette en takk til mine venner som har lest korrektur på min oppgave, og gode ord fra familie og venner underveis i prosessen. Til slutt vil jeg takke min kjære samboer som har hatt tro på meg hele veien og støttet meg i både opp- og nedturen.

Trondheim, juni 2011

Anne-Lise Skåren

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema.....	1
1.2	Studiens formål og problemstilling	2
1.3	Oppgavens disposisjon	2
2	Studiens tematikk	5
2.1	Døvblindhet.....	5
2.1.1	Kommunikasjonsmetoder for døvblinde	7
2.1.2	Tilgang til kommunikasjon.....	8
2.1.3	Konsekvenser	11
2.2	Berøring	12
2.2.1	Utvikling av haptiske signaler	13
2.2.2	Haptiske signaler.....	14
3	Metode	17
3.1	Det kvalitative forskningsintervjuet	17
3.2	Forskningsprosessen.....	19
3.2.1	Valg av informanter.....	19
3.2.2	Forberedelse til intervjuene	20
3.2.3	Datainnsamling	22
3.2.4	Transkribering.....	25
3.2.5	Analyse og utvikling av kategorier	26
3.3	Vitenskapsteoretiske overveielser	28
3.3.1	Kvalitet i forskningen	28
3.3.2	Etiske vurderinger	30
4	Resultat og drøfting	35
4.1	Utvikling og etablering av kategorier.....	35
4.2	Aktør i egen tilværelse - ”Herre over situasjonen”.....	37
4.2.1	Empiri og analyse.....	37
4.2.2	Teoretiske perspektiver på aktør i egen tilværelse	41
4.2.3	Drøfting	42
4.3	Konteksten - ”Inngangsporten”	45
4.3.1	Empiri og analyse.....	45

4.3.2	Teoretiske perspektiver på konteksten	47
4.3.3	Drøfting	48
4.4	Sosialt kompetent - ”På høyde med situasjonen”	51
4.4.1	Empiri og analyse	52
4.4.2	Teoretiske perspektiver på å være sosialt kompetent	55
4.4.3	Drøfting	57
5	Oppsummering	61
	Litteraturliste	65
6	Appendiks	69
	Appendiks A - Forespørsel til informantene	69
	Appendiks B – Forespørsel lagt ut på LSHDB sin facebook gruppe.	72
	Appendiks C - Intervjuguide	73
	Appendiks D - Utdrag av kodingen	77
	Appendiks E - Tillatelse fra NSD	80
	Appendiks F - Eksempler på lydstyrker og lydintensitet	82

1 Innledning

Mennesket deltar i samhandling i ulike sosiale fellesskap som i familien, utdanning, arbeid og fritidsaktiviteter. Fellesnevneren for disse fellesskapene er at de er sentrale arenaer for livsutfoldelse, som alle mennesker bør ha tilgang til. I all samhandling står kommunikasjon sentralt (BLD, u.å.; Nordahl, Sørli, Manger, & Tveit, 2009). For personer med nedsatt funksjonsevne, kan det derfor være utfordrende å ta del i de ulike fellesskapene. Denne studien retter fokuset mot en sjelden funksjonshemming, *døvblindhet*, som nettopp skaper utfordringer med å delta i samhandling. For at de døvblinde skal få muligheten til å dette, må de få tilgang til informasjon om omgivelsene. En metode som muliggjør dette er *haptiske signaler*.

Videre i dette kapitlet redegjøres det for valg av tema, presentasjon av studiens formål og problemstilling, og til slutt studiens videre disposisjon.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Som spesialpedagog venter et arbeidsområde som er svært bredt, et flerfaglig område som gjelder barn, ungdom og voksne med ulike utfordringer. Sentrale oppgaver for en spesialpedagog er å kjenne til metoder for å øke individets livsutfoldelse og for å redusere barrierer mellom individet og omgivelsene (Tangen, 2008). Likedan er det sentralt å kjenne til hvordan man kan hjelpe de ulike aldersgruppene med deres nedsatt funksjonsevne. Dette er spesialpedagogens primære oppgave (Befring, 1976). Som pedagog kan du møte døvblinde som har behov for støtte til å delta i samhandlingen. Min tidligere utdanning som tegnspråktolk har gitt meg kjennskap til haptiske signaler, som er en kanskje noe ukjent metode innenfor det spesialpedagogiske feltet. Området er nytt og få forskningsarbeid har satt fokus på metoden. Det foreligger kun én doktorgradsavhandling av Riitta Lahtinen, *Haptices and Haptimes*, som ble ferdigstilt i 2008. Avhandlingen handler om utvikling og beskrivelse av kommunikasjon gjennom berøring på kroppen hos døvblindblitte. Samme forfatter og hennes ektemann, Russ Palmer, har publisert flere artikler om tematikken¹. De fleste artiklene er beskrivelser av hva haptiske signaler er og bruken av dem. I tillegg har Lahtinen foretatt noen studier som foreligger på finsk. Så vidt jeg har kunnet fastslå, foreligger det ingen

---

¹ Se <http://www.kolumbus.fi/riitta.lahtinen/publications.html> for en fullstendig oversikt.

empirisk forskning på hvordan døvblinde selv opplever å bruke signalene. Dette leder meg over til studiens formål og problemstilling.

1.2 Studiens formål og problemstilling

Studien har til hensikt å sette fokus på hvordan voksne døvblinde kan oppleve å bruke haptiske signaler i samhandling med andre. Dette for å dokumentere erfaringer og slik øke forståelsen for bruk av haptiske signaler. Jeg setter informantenes perspektiv i sentrum og fokuserer på følgende problemstilling:

Hvordan opplever døvblinde å bruke haptiske signaler i samhandling med andre?

Problemstillingen inneholder tre begreper som jeg innledningsvis skal definere. *Døvblinde* er personer som har et kombinert sansetap av syn og hørsel som medfører betydelige utfordringer i dagliglivet (Edberg, et al., 2009). *Haptiske signaler* er et berøringssystem som en del døvblinde bruker for å tilegne seg informasjon om omgivelsene rundt seg (Næss, 2006). Disse begrepene vil bli utdypet i neste kapittel. ”*Samhandling* er ikke bare at to eller flere handler samtidig. Samhandling innebærer at deltakerne tilpasser seg hver andre og koordinerer sin handling som del av en felles oppave” (Svennevig, 2009:79). Samhandlingen er knyttet til kommunikasjon med andre og at vi samkjører våre handlinger med de andre i situasjonen.

1.3 Oppgavens disposisjon

I neste kapittel vil jeg presentere studiens tematikk. I første del presenteres gruppen døvblinde og ulike kommunikasjonsmetoder døvblinde benytter seg av. Videre trekkes det frem hva som kan gjøres for at døvblinde skal få tilgang til kommunikasjon. Til slutt redegjøres det for konsekvenser av døvblindheten. I kapitlets andre del redegjøres det for utviklingen av haptiske signaler og hva haptiske signaler er. I kapittel 3 presenteres metoden og forskningsprosessen. Jeg har valgt en kvalitativ forskningstilnærming, eller mer presist sagt, det kvalitative forskningsintervjuet. Beskrivelsen av forskningsprosessen vil vise hvordan jeg har gått frem i denne studien, samt hvordan jeg har lagt opp til kvalitet i studien og gjort meg etiske betraktninger. Kapittel 4 innledes med et delkapittel som gir en grundigere redegjørelse for hvordan jeg har kommet frem til mine funn, tre kategorier som jeg deler utsagnene fra informantene inn i. Deretter blir de tre kategoriene presentert i hvert sitt delkapittel. Hvert

delkapittel har samme oppbygning: I første del presenteres studiens empiri. Andre del presenterer relevant teori spesifikk for den enkelte kategorien. I del tre drøftes empirien mot teorien for den spesifikke kategorien. Relevant teori fra studiens tematikk trekkes også inn. I kapittel 5 oppsummerer jeg studien i sin helhet.

2 Studiens tematikk

I dette kapitlets første del vil jeg rette fokuset mot hva døvblindhet er og de ulike kommunikasjonsmetodene døvblinde ofte benytter seg av. Deretter presenteres hvilke utfordringer døvblinde har med kommunikasjon og hvilke tiltak som kan iverksettes. Videre presenteres ulike konsekvenser døvblindheten kan ha. I andre del av kapitlet presenteres haptiske signalers fremvekst og redegjørelse for hva det er.

2.1 Døvblindhet

Når man hører begrepet døvblindhet for første gang, tenker mange at en døvblind opplever verden som helt stille og mørk. Noen forbinder trolig døvblinde med ”dem som holder hverandre i hendene når de kommuniserer”. Denne beskrivelsen er imidlertid misvisende, fordi gruppen døvblinde er svært variert. Begrepet viser til en gruppe mennesker som har et kombinert syns- og hørselstap (Wehner & Olesen, 2010). For å presisere begrepet har jeg valgt å vise til den nordiske definisjonen av døvblindhet fra 2007:

Døvblindhet er en spesifikk funksjonshemming. Døvblindhet er en kombinert syns- og hørselshemming. Den begrenser en persons aktiviteter og hindrer full deltakelse i samfunnet i et slikt omfang at det krever at samfunnet støtter med særlig tilrettelagte tjenestetilbud, tilpasning av omgivelsene og/eller tekniske hjelpemidler (Edberg, et al., 2009:1).

Definisjonen av døvblindhet er funksjonell, det vil si at det er en samlet vurdering av funksjon som avgjør diagnosen. Det er ikke anvist noen grenser for hørselstap i desibel eller synstap målt i visus (Raanes, 2006). Definisjonen viser også at døvblinde har ulik alvorlighetsgrad og type av sansetap, alt fra å være døve og blinde til det å ha rester av syn og/eller hørsel som kan utnyttes i variert grad. Å skulle utnytte en eventuell syns- og/eller hørselsrest er utfordrende da effekten av flere sansetap forsterkes (Edberg, et al., 2009).

Personer med døvblindhet deles ofte i to grupper: *Døvblindfødte* og *døvblindblitte*. Personer som defineres som medfødt døvblind, defineres ut fra at sansetapet skjer før barnet har tilegnet seg språket (Svingen, 2010). Hos personer som defineres som døvblindblitte, kan døvblindheten ha inntruffet når som helst i livet etter at språket er lært. Det kan skje plutselig som følge av akutt sykdom eller ulykker, men mest vanlig er det at sansetapet kommer gradvis over flere år. Det vil si at sansetapet kan være progredierende. Dette innebærer at personen må gå gjennom mange prosesser som endrer livet. Personer som er døvblindblitte

kan være født blinde/svaksynte og senere bli hørselshemmet, født døve/tunghørte og senere bli synshemmet eller født normalt seende og hørende og etter hvert få tap av syn og hørsel (Wehner & Olesen, 2010). I Norge er det registrert cirka 100 medfødt døvblinde og 450 døvblindblitte (Statlig spesialpedagogisk støttesystem, 2009).

Det foreligger en undersøkelse fra 2007 hvor døvblinde har fått spørsmål om hvilken betegnelse de bruker om sin funksjonshemming. 26 prosent definerer seg som døvblindfødte, 25 prosent døvblindblitte og 50 prosent som kombinert syns- og hørselshemmede (Hem & Gundersen, 2007). I min studie har jeg valgt å fokusere på gruppen døvblindblitte/kombinert syns- og hørselshemmede. Ut fra min kompetanse på fagfeltet anser jeg disse to gruppene som én gruppe. Dette fordi døvblindheten har oppstått etter at språket er lært og de har felles utfordringer knyttet til samhandlingen. I den videre teksten omtales gruppen som *døvblinde*. Jeg utelater altså gruppen døvblindfødte i denne studien, da disse har særegne utfordringer i forbindelse med samhandling.

Mange sykdommer eller syndromer og tilfeldige kombinasjoner av ulike skader eller sykdommer som rammer begge sansene kan resultere i døvblindhet. Usher syndrom er den vanligste enkeltårsaken til døvblindhet. For å gi et bilde av hva syndromet kan innebære, beskrives kort noen symptomer ved Usher syndrom. Kombinasjon av et sensorineuralt hørselstap² og øyesykdommen retinitis pigmentosa (RP) gir Usher syndrom. RP ødelegger gradvis øyets netthinne. De vanligste symptomer på RP kan være innsnevret synsfelt, nedsatt mørkesyn, lysoverfølsomhet, redusert synsskarphet som er i resterende syn, adaptasjonsproblemer³, nedsatt kontrastsyn og fargesyn. Andre øyesykdommer kan forekomme i tillegg til RP, for eksempel grå stær. Det er kartlagt tre ulike typer Usher syndrom: Usher type 1, 2 og 3⁴ (Videnscenterer for døvblindblevne, 2010).

---

² Det vil si at årsaken til hørselstapet skyldes et problem i sneglehuset, nerveledningen til hjernen eller i hørselssentrene i hjernen.

³ Øyet kan få vansker med å venne seg til lysendringen vi opplever når vi flytter oss fra et dårlig opplyst rom til et sterkt opplyst rom eller omvendt. Omstilling til nye lysforhold tar lenger tid, kanskje flere minutter (Videnscenterer for døvblindblevne, 2010).

⁴ De ulike typene har ulike kjennetegn som for eksempel er knyttet til grad av hørselstap og når hørselstapet oppstod. Personer med Usher type 1 vil være født døv. Type 2 vil hørselsnedsettelsen være moderat til alvorlig grad. Type 3 vil personen være født hørende, men få et progredierende hørselstap. For en kort redegjørelse, se Videnscenterer for døvblindblevne (2010) for kort redegjørelse av de ulike typene.

2.1.1 Kommunikasjonsmetoder for døvblinde

Døvblinde bruker ulike kommunikasjonsmetoder, teknikker og hjelpemidler for å få tilgang på kommunikasjon. Hvilke kommunikasjonsmetoder og teknikker (individuell tilpasning) de bruker, kommer an på deres syns- og/eller hørselsrest og miljøet de befinner seg i. Det er i hovedsak tre sanser som brukes for å oppfatte kommunikasjon. Noen utnytter den *auditive sansen*, det vil si hørselsresten, sammen med ulike tekniske hjelpemidler som høreapparat og samtaleforsterker for å oppfatte tale og andre lyder i omgivelsene (Hem & Gundersen, 2007; Raanes, 2001). Hem og Gundersen (2007) skriver at 78 prosent av de som definerer seg som døvblindblitt og 83 prosent av de som definerer seg som kombinert syns- og hørselshemmet bruker tale når de henvender seg til andre.

Den *visuelle sansen*, altså synssansen, er den andre kommunikasjonskanalen som noen døvblinde utnytter for å få tilgang til kommunikasjon. Det omfatter blant annet munnavlesing eller visuelt tegnspråk (Raanes, 2001). Tegnspråk er et gestuelt-visuelt språk. Det er gestuelt fordi det uttrykkes ved å bruke hender, ansikt og kropp, og det er visuelt da det oppfattes via synet (Vonen, 1997). 72 prosent av de som definerer seg som døvblindblitte og 74 prosent av de som definerer seg som kombinert syns- og hørselshemmede bruker visuelt tegnspråk for å oppfatte kommunikasjonen (Hem & Gundersen, 2007).

Den tredje muligheten for å kommunisere er den *taktile sansen*⁵. Kommunikasjon oppfattes via berøring og bevegelse, når det oppstår fysisk kontakt mellom den døvblinde og samtalepartneren, eller den døvblinde og en gjenstand. Et eksempel er taktilt tegnspråk (Raanes, 2001). Blant dem som definerer seg selv som døvblindblitte, bruker 45 prosent taktilt tegnspråk, mens 5 prosent av de som definerer seg selv som kombinert syns- og hørselshemmet bruker dette (Hem & Gundersen, 2007). Tallene viser at det altså er vanlig å kombinere tale/hørsel med tegnspråk og i noen tilfeller også taktilt tegnspråk. De færreste døvblinde holder seg til en kommunikasjonsform alene.

Definisjonen av døvblindhet påpeker at å være døvblind kan sette noen begrensninger og barrierer mellom individet og omgivelsene. Disse kan medføre begrensninger for personens aktivitet og full deltakelse i samfunnet blir vanskelig. For å opprettholde aktiviteter og deltakelse i samfunnet kreves det utholdenhet, vilje og mot hos den døvblinde og tilpasning av omgivelsene (Rönblom, 2009). Videre vil jeg peke hvordan barrierene kan bli mindre.

---

⁵ Omhandler hudoverflaten og kan deles inn i to: den vernende (varme, kulde og smerte) og den diskriminerende i form av trykk og berøring. For å kommunisere brukes i hovedsak trykk og berøring.

2.1.2 Tilgang til kommunikasjon

Flere teoretikere fokuserer på kommunikasjon og samspill. Jeg har valgt å gå ut fra Bakhtins tanker om dialogen, da det er møtesituasjoner mellom personer som er mitt fokus i studien. Bakhtin ser på språket som dialogisk og ytringen som den språklige basisenheten (Vaage, 2001).

(...) menneskeleg kommunikasjon er sosialt organisert gjennom dialogiske relasjonar, og forståinga hans av slike relasjonar gir eit heilt eineståande innsyn, både i det mangfaldige meningspotensialet som ytringane våre har, og korleis og kvifor dei alltid knyter kontakten mellom det sosiale, det kulturelle og det individuelle planet (Dysthe & Igland, 2001:111).

Den grunnleggende komponenten i all kommunikasjon er den dialogiske interaksjonen mellom ytring og forståelse. En ytring kan bestå av alt fra skriftlig tekst til en muntlig formulering bestående av ett eller flere ordskriftlige tekster, men den vender seg som regel til noen, den har en adresse. Adressaten vil ofte prege våre ytringer, og dialogen skaper mening og forståelse. Meningen blir skapt mellom individene i konteksten, jf. den sosiokulturelle teorien (Dysthe & Igland, 2001). For å skape en mening med ytringen blir den utformet for å være tilpasset samtalepartneren og situasjonen. Foruten å bruke språklige uttrykk, kan andre uttrykk via ulike sansekanaler formidle et meningsinnhold. Det kan være visuelle tegn (gester, mimikk, bilder og lignende), auditive tegn (vokale lyder som stønn og kremt, musikk og signaler) og taktile tegn som berøring, omfavelse, slag og klapp (Svennevig, 2009). For å spisse fokuset i den videre teksten har jeg valgt å kun se nærmere på tilgang til kommunikasjon for døvblinde som bruker den auditive og/eller visuelle sansen i samhandling.

Redusert synsfunksjon gjør at døvblinde har utfordringer med å se mimikk, kroppsspråk og blikkontakt (Rönblom, 2009). Å orientere seg om hvem som snakker eller å lokalisere nye personer blir også utfordrende for døvblinde når synet er redusert eller ikke kan støtte seg til munnnavlesning. Briller og andre optiske hjelpemidler må være tilpasset den døvblinde for å utnytte en eventuell synsfunksjon, slik at de kan avlese visuelt tegnspråk, munnnavlesning eller skriftlige kommunikasjonsmetoder. Synsmessig tilrettelegging som god belysning av samtalepartneren må også tilrettelegges. Hender og ansikt blir lett å se hvis lyset fra vinduet faller på personen som den døvblinde skal avlese (Raanes, 2001).

Noen døvblinde er ømfintlige ovenfor lys og derfor spesielt utsatt for lys som kan blende. Dette kan skape vansker både innendørs og utendørs, for eksempel hvis personen får direkte lys mot øynene, eller lys som gir gjenskinn fra lyse eller blanke flater. Når lysforholdene

Figur 1 – God belysning (Raanes, 2001:8).

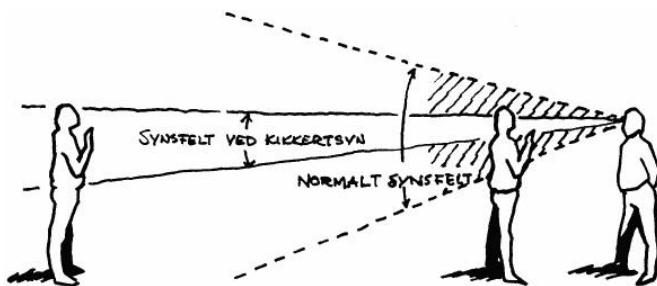
endrer seg mellom lyst og mørkt, skapes det også utfordringer, siden det tar tid før øynene klarer å tilpasse seg. Blendingen kan medføre store utfordringer med å avlese visuelt tegnspråk, munnavlese eller bevege seg alene i omgivelsene. Personer med nedsatt mørkesyn trenger også tilrettelegging av lysforholdene, fordi de har utfordringer med å orientere seg i mørke (ibid).

Annen tilrettelegging kan være bruk av kontraster for døvblinde som har redusert synsskarphet. Bruk av leppestift kan være en måte å gi bedre kontraster for døvblinde som skal munnavlese. Valg av klær kan også skape en gunstig eller forstyrrende bakgrunn for døvblinde som skal avlese visuelt tegnspråk (ibid).

Figur 2- Gunstig eller forstyrrende bakgrunnsfarge på klær (Raanes, 2001:11).

Figur 3 - Synsfelt (Raanes, 2001:13).

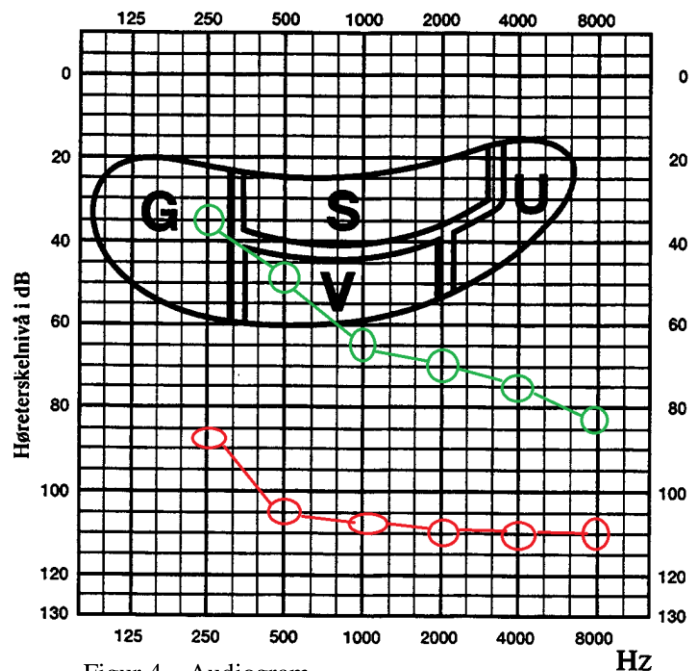

Avlesing av visuelt tegnspråk er utfordrende når sentrale deler av synsfeltet er innsnevret. Det begrenser og gjør at ikke alle delene av tegnene kommer innefor synsfeltet. Da er det viktig å tilpasse tegnspråkets tegnrom⁶.

I praksis vil det si at samtalepartneren utfører tegnene med å holde hendene nærmere ansiktet og gjøre tegnene mindre. Det er enkelt å miste oversikten i en samtale når ikke alle språklige momenter i tegnspråket kan ses (Rönblom, 2009). Et synsfelt på 5 grader betyr at den døvblinde på 1 meters avstand kun kan se et område tilsvarende en annen persons øyne og nese. For å se samtalepartnerens ansikt og hender, må det være lang avstand mellom personen og den døvblinde. Utfordringen er da at det vil bli vanskeligere å munnavlese. Den døvblinde må ofte velge om han vil ha muligheten til å se tegnene, eller større sjanse for å munnavlese (Raanes, 2001).

⁶“Med tegnrommet menes den del av rommet rundt den som bruker tegnspråk som er aktiv i norsk tegnspråk. Dette tilsvarer omtrent rommet rundt overkroppen, unntatt bak overkroppen”(Erlenkamp, u.å).

Når hørselen er redusert, påvirker det i varierende grad oppfattelsen av tale og lyder i miljøet. I audiogrammet viser den horisontale skalaen talelydene i frekvens (Hz) og disse går fra dype, mørke toner (bass) til høye, skarpe toner (diskant). Den vertikale skalaen viser lydstyrken, som måles i desibel (dBA⁷), fra lav (0 dB A) til høy (130 dBA). Se appendiks F for eksempler på lyder og lydintensitet. De ulike tale- og språklyder er innplassert i et bestemt område i audiogrammet som illustrasjonen i sort viser. Dette

Figur 4 – Audiogram.

området kalles "talebananen". *G* inneholder grunntoneområdet fra 100 Hz til 300 Hz, *V* er området for vokallyder (vokalformanter: a-e-i-o-u-y-æ-ø-å), *S* er området for stemte konsonanter (b, d, g, j, l, m, n, r, v) og *U* er området for ustemte konsonanter (f, h, k, p, s, t). Talen ligger mellom 20-60 dB. I talen er vokalene sterkest, mens konsonantene er svakest og viktigst for å oppfatte og forstå tale. Se for eksempel på setningen: *Jenta satt ved pulten sin og tegnet*. En gjengivelse av den med kun vokaler blir: -e--a -a-- -e- -u--e- -i- o- -e--e-. Og samme setning med bare konsonanter: J-nt-s-tt v-d p-lt-n s-n -g t-gn-t (Overvik, 2002). Hørselshemmede personer med Usher type 1, kan ha et audiogram som er lik illustrasjonen med de røde prikkene. Hørselshemmede med hørselsrest, som for eksempel personer med Usher type 2, kan ha tilnærmet audiogram lik illustrasjonen med de grønne prikkene. Økende hørselstap medfører at lydstyrken må økes før personen kan sanse lyden⁸ (Videnscenterer for døvblinde, 2010).

Personer som har en hørselsrest, er det behov for tilrettelegging for å utnytte hørselsresten. Det handler om å tenke på lydmiljøet rundt den døvblinde. Det første forholdet som påvirker

⁷ Forklaring på bokstaven A: "Hørselen vår er ikke like følsom for alle frekvenser. Den er best i området for talefrekvensene, dårligere for basslyder og diskantlyder. For at beskrivelsen av lydnivået skal ta hensyn til dette, bruker man et filter, dBA-veifilteret. Ved bruk av dette filteret summeres lydnivåer i de ulike frekvensene, med størst vekt på de frekvensene hvor vi hører best. Det summerte lydnivået betegnes da dBA", (Klima- og forurensningsdirektoratet, 2010).

⁸ Eksempel på hørsels- og synstapsstimulator: <http://www.sansetap.no/flash/horselstapsimulator> og <http://www.sansetap.no/flash/synstapssimulator>

lydmiljøet er etterklangstid⁹. Alle rom har en viss etterklangstid, og den bør verken være for kort eller lang. For kort etterklangstid påvirker signalnivået bak i rommet, da det påvirker signalnivået bakover i rommet. For lang etterklangstid fører til at ordene blir mer utydelige ved økt avstand i rommet. Spesielt for personer som bruker høreapparat er lang etterklangstid ugunstig (Overvik, 2004). Lyden som personer med høreapparat oppfatter, vil være et noe forvrengt lydbilde og retningshørselen vil være redusert. Dette kan medføre at personen blir usikker på om informasjonen oppfattes riktig (Overvik, 2009). For å korte ned etterklangstiden kan ulike lydabsorbenter¹⁰ i vegger og tak være aktuelle tiltak. Det handler om å fore ut tak og/eller vegger med materialer som ikke reflekterer lyd (Overvik, 2004).

Et høreapparat forsterker all lyd, ikke bare tale. Derfor bør bakgrunnsstøyen reduseres om mulig. Bakgrunnsstøy kan for eksempel være småprat, skyving av stoler på gulvet, tekniske installasjoner, støy fra korridor og trafikk og så videre. Tiltak som bedrer lydisolering, dempeknatter på stoler, mye overflater på interiøret, bedre tekniske løsninger på ventilasjon og reduksjon i antall personer som prater rundt de døvblinde kan være aktuelle tiltak (Overvik, 2004). I samtale kan enkle tiltak forbedre taleoppfattelsen for personer med nedsatt hørsel. Eksempelvis kan taleren snakke direkte til person med nedsatt hørsel, snakke tydelig, tilpasse stemmевolum og tempo (Raanes, 2001).

2.1.3 Konsekvenser

For døvblinde kan sansetapet medføre at omgivelsene ofte oppfattes gjennom bruddstykker som blir satt sammen for å gi en mening. Et annet eksempel er at døvblinde noen ganger ikke rekker å oppfatte og tolke hva som sies i kommunikasjonssituasjoner der flere personer deltar. De er derfor mer sårbare enn personer uten sansetap for å misforstå kommunikasjonen eller situasjonen. På grunnlag av dette kan døvblinde oppleve å handle og ta valg på usikkert grunnlag (Rönblom, 2009). Det begrenser videre muligheten til å orientere seg i omgivelsene og i forhold til det som skjer i konteksten der samtalen finner sted (Vidje, 2010).

I alle situasjoner skjer det raske endringer, og mye av informasjonen blir gitt auditivt og visuelt, også fra kilder som ikke tar hensyn til hvem mottaker er. Auditiv informasjon, som for eksempel radio eller informasjon via høyttalere på offentlige steder, kan ofte bli sagt for fort eller oppfattes som forstyrrende bakgrunnsstøy av personer med nedsatt hørsel. Visuell

---

⁹ ”Etterklangstid er den tiden det tar fra lydkilden har stanset til lydstyrkenivået fra denne er redusert med 60 dB” (Overvik, 2004).

¹⁰Illustrasjon: http://www.aktivhms.no/Skoler/Kompetanseheving/Akustikk_Lydmiljo.htm#Lydmilj%C3%

informasjonen er sjelden tilpasset synshemmede i form av oppsett, kontrast, skrifttype, størrelse, farge og bakgrunn. Gjennom informasjonen får vi adgang til ny kunnskap som har mye å si for å opprettholde og utvikle kommunikasjon. For å ta egne beslutninger og opprettholde vanlig livsførsel for døvblinde er det viktig å følge med på informasjonsstrømmen som for eksempel kommer gjennom TV, radio, internett, aviser og andre medier (Edberg, et al., 2009).

Gjentatte misforståelser kan medføre at de døvblinde føler seg som en belastning eller et forstyrrende moment i samhandlingen med andre. Misforståelsene skaper brudd i samhandlingen og det kan være utfordrende å takle hvordan samtalsituasjonen skal utvikle seg videre (Raanes, 1998). Noen døvblinde kan oppleve å ha et sosialt liv som de føler at de ikke er tilfredse med. En konsekvens kan være at de trekker seg unna sosiale sammenhenger og opplever seg selv som ikke-verdige deltakere i samfunnet (Vidje, 2010).

Hvis vi er usikre i en kommunikasjonssituasjon påvirker dette vår væremåte, og vi bruker ulike teknikker for å forsøke å forstå hva som sies og skjer. Eksempelvis skjerper vi oppmerksomheten, anstrenger oss for å oppfatte eller bruker mye energi i forsøk på å forstå sammenhengen. Av og til spør vi for å avklare eller avventer i håp om å forstå sammenhengen etter hvert. Å stoppe samtalen for å be om gjentakelse eller forklaring kan være en barriere for mange døvblinde. For å komme forbi usikkerheten eller misforståelsen i samhandlingen kan en strategi for eksempel være å begynne å snakke om et annet tema eller trekke seg ut fra sosiale situasjoner (Raanes, 1998).

2.2 Berøring

Berøring kan anvendes til ulike mål. I tidlig samspill og samhandling mellom barn og voksen spiller berøring en viktig rolle, uavhengig av funksjonshemming (Bråten, 2004). Berøring i form av taktile strategier kan være en metode å gi barn med spesielle behov en mulighet til å tilegne seg informasjon, og deretter kunnskap (Chen & Downing, 2006). Berøring via den kinetiske (muskel- og leddsansen) og den taktile sansen åpner for en langt mer avansert måte å få tilgang til kommunikasjon enn det funksjonsfriske mennesker normalt bruker de til. Eksempelvis har en del døvblinde tatt i bruk disse sansene gjennom å bruke haptiske signaler for å tilegne seg informasjon om omgivelsene rundt seg (Næss, 2006).

2.2.1 Utvikling av haptiske signaler

I løpet av de siste 20 årene har en egen tilnærming med bruk av haptiske signaler utviklet seg aktivt i Norden. Personer i Finland og Norge har hatt stor betydning for utviklingen av systemet med de haptiske signalene. I Finland kan utviklingen først knyttes til Lahtinen. På 1980-tallet jobbet hun som døvblindetolk, planlegger og veileder på rehabiliteringskurs for personer med sansetap. På begynnelsen av 1990-tallet traff hun Palmer, som selv har et progredierende syns- og hørselstap. Som ektefeller begynte de å utforske hvordan informasjonen kunne overføres via huden og hvordan mottakeren kunne respondere på signaler. Samarbeidet mellom dem medførte at det ble fortgang i utviklingen av det systemet de kalte *sosialhaptisk kommunikasjon* (se 2.2.2). På slutten av 1990-tallet begynte de å forelese om metoden og utviklet teori om bruken av signalene (Lahtinen, 2007b).

I Norge har Trine Næss vært en pionér for utviklingen og etableringen av haptisk kommunikasjon. Dette arbeidet pågikk fra omtrent begynnelsen av 1990-tallet frem til hun døde i 2008. Hun var selv døvblindblitt. Næss og Palmer samarbeidet blant annet om hvordan de kunne utnytte erfaringen av å oppleve musikk gjennom vibrasjon. De fokuserte på hvordan de kunne utnytte huden som en ressurs. Palmer vinklet erfaringen mot terapi og hvordan musikk kunne brukes for å få kontakt med døvblindfødte og døvblindblitte, samt avslapning. Næss vinklet erfaringen mot hvilke deler av språket som blir påvirket når synsfunksjonen blir endret. Hun jobbet aktivt med å kartlegge hvordan døvblinde kompenserer og kommuniserer til tross for sansetapet. Dette gjorde hun gjennom samtaler med andre døvblinde, videoregistrering og bruk av sine egne erfaringer som døvblind. Etter hvert fikk de haptiske signalene en innarbeidet form. Systemet ble prøvd ut gjennom kursvirksomhet der andre døvblinde, tolker og familiemedlemmer til døvblinde lærte å ta systemet i bruk. Det første kurset i berøringssystemet ble gjennomført i Norge av Næss og Palmer i 1999 (Næss, 2006). I dag er systemet en del av læreplanene på bachelorgradene i tegnspråk og tolking i Norge (Høgskolen i Bergen, 2011; Høgskolen i Sør-Trøndelag, 2011; Universitetet i Oslo, u.å.). I rehabiliteringstilbudet til døvblinde er opplæring i haptiske signaler en del av tilbudet (Eikholt nasjonalt kompetansesenter for døvblinde, 2010). Etter Næss' død, ble en gruppe, Hapti-Co, opprettet. De holder kurs og opplæring i systemet og samarbeider med fire døvblinde som også holder kurs eller informerer til interesserte personer (Hapti-Co, 2007).

2.2.2 Haptiske signaler

Ordet haptisk kommer fra det greske begrepet *haptikos* som omhandler berøringssansen. Haptiske signaler er korte signaler som tegnes på kroppen til den døvblinde for å forsterke den informasjonen og endringer i omgivelsene som den døvblinde har utfordringer med å se og/eller høre. Signalene supplerer det talte eller tegnede ord (Næss, 2006), og kan enten støtte eksisterende informasjon eller være selvstendig informasjon (Lahtinen, 2007a). Siden signalene mottas parallelt med det talte eller tegnede ordet, kan samtalen mellom den døvblinde og samtalepartneren fortsette uforstyrret (Næss, 2006;Lahtinen, 2008).

Det er i hovedsak fem artikulasjonsområder som de haptiske signalene utføres på. Jeg har valgt å beskrive disse kort og peke på noen signaler som kan brukes. Det ene artikulasjonsområdet er *ryggen*. Den blir brukt som kart for å vise omgivelsene, inne eller utendørs, eller retningsangivelser. *Skulderen og overarmen ned til albuen* er det andre området som brukes for å angi referansetegn (et tegn som gir det overordnet tema for de neste signalene, for eksempel person, farge eller følelse), spesifikk farge, handlingstegn, nesten alle tegn uten lokalisasjon, mengde, størrelse og nivå. Signal øverst på skulderen symboliserer for eksempel taknivå, himmel, høy, mye, voksen, mens signal i albuehøyde viser til gulvnivå, bakken, lav, liten, barn (Næss, 2006:128). Det tredje stedet er *håndoverflaten*. Den kan brukes på likedan måte som ryggen, men begrensningen ligger i at den er en liten flate. *Helt fremme på kneet, yttersiden av kneet* er det fjerde artikulasjonsområdet. Det er mest praktisk å bruke når man sitter for å gi responser. Signaler som ja/nei, hva, latter, smil, sur kan være eksempler på tegn som kan gis her (Næss, 2006:124). Det siste stedet er *vristen* hvor man kan angi respons som ja og nei (Næss, 2006). Signalene kan ofte haptiseres på ulike artikulasjonsområder, som på overarm, skulder eller rygg uten at det blir endring av betydning. Et unntak er utvikling av faste navnetegn¹¹ på personer (Lahtinen, 2007a). Ofte veksles det mellom de ulike artikulasjonssteder for å gi en beskrivelse av noe. Et eksempel kan være personbeskrivelse da det ofte veksles mellom overarmen og ryggen.

I starten var målgruppen for signalene døvblinde som hadde en hørselsrest. Etter hvert ble brukergruppen utvidet og signalene benyttets nå også av døvblinde som bruker visuelt eller taktilt tegnspråk (Lahtinen, 2007b). Blinde/svaksynte og utviklingshemmede kan også ha nytte av systemet. Både venner, familie, tolker for døve og døvblinde, helsepersonell, pedagoger og personer innenfor rehabiliteringstjenesten kan ha nytte av å bruke haptiske

---

¹¹ I tegnspråk brukes det ofte egne navnetegn på personer.

signaler i kommunikasjonssituasjonen med personene (Viherlaiho, 2008). Forutsetningene for å ta signalene i bruk, er for eksempel å avklare hvilke signaler den døvblinde ønsker å bruke, hvor på kroppen han ønsker å motta signalene og hvilket trykk han ønsker på signalene. Det er derfor viktig å samarbeide (Lahtinen, 2007a). Uklare avtaler mellom den som mottar og gir signalene, nye tegn introduseres, feil trykk og bevegelse og feil oppbygning av tegnene anses som forstyrrende elementer (Lahtinen, 2008; Michalsen & Bergh, 2010).

Signalene har utviklet seg fra å være en type enveis kommunikasjon til en viss grad av toveis kommunikasjon. I starten mottok kun den døvblinde signalene, men nå kan den døvblinde selv aktivt gi haptiske signaler til andre (Lahtinen, 2007a, 2007b). Et eksempel på sistnevnte er at den døvblinde kan spørre tolken hva han nettopp signaliserte. Dette signalet gjøres ved at den døvblinde gjør et tegn med ”spillende” fingre utført ved sitt kragebeinet. Dette gir en effektiv og diskret avklaring i samtalesituasjonene.

Næss (2006) viser til flere typer haptiske signaler som i tillegg til å beskrive miljøet (orienteringsrelatert/ lokalisasjonsbasert haptisk kommunikasjon) også inkluderer beskrivelser av andres reaksjoner og handlinger både direkte rettet mot den døvblinde og mellom andre deltakere i samhandlingen (sosialhaptisk kommunikasjon). Gjennom haptisk retningsorientering kan den døvblinde få angitt retning, høyde og tempo. Retningsorientering kan også innebære ledsaging. Lahtinen (2008) fokuserer i hovedsak på sosialhaptisk kommunikasjon. Det er en måte å være i samspill med omgivelsene på og dele informasjon om hva som skjer i omgivelsene. Sosialhaptisk kommunikasjon er bygd opp av haptiser (haptices) som igjen består av haptemer (haptemes). Disse defineres som:

Haptices are touch messages. They are social quick messages, confirmation system, body drawing, guiding, contact to the people and the environment, sharing art experiences through movements. Haptices share multi-dimensional meanings and emotions.
Haptices are made of haptemes. Haptemes are body space, communication distance, touch and physical distances, social body space, body orientation and position, posture, speed, movement, pressure, size, frequency, length, pause, duration, shape, rhythm etc. (Lahtinen & Palmer, 2010, mai).

Sitatet viser at en haptis er et signal, mens haptemer er de ulike dimensjonene en kan spille på ved en berøring, slik som bevegelse, retning, frekvens, trykk. De sosialhaptiske signalene er blitt utviklet i et fellesskap mellom Lahtinen og Palmer, som bruker systemet i sin nære relasjon i hverdagen som ektepar. Dette preger utviklingen og sluttresultatene av signalene ved at noen signaler er vel nære til å bruke i en profesjonell relasjon (Fischer, 2009), for eksempel signaler gitt barbert fot til fot (Lahtinen, 2008).

3 Metode

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på metodiske aspekter ved studien. Jeg vil gjøre rede for metoden, forskningsprosessen og vitenskapsteoretiske overveielser som kvalitet i forskningen og etiske vurderinger.

3.1 Det kvalitative forskningsintervjuet

Postholm (2010) skriver at det er problemstillingen som til sist skal avgjøre valg av metode. Min problemstilling retter oppmerksomheten mot døvblindblitte som bruker haptiske signaler aktivt i hverdagen og det å fange deres egne opplevelser av å bruke av signalene. Dette er en forholdsvis åpen og utforskende problemstilling. Noe av grunnen til dette er at det er lite forskning på området fra før av. Thagaard (2009) skriver at en kvalitativ forskningstilnærming er egnet der det nettopp er gjort lite forskning på studiens fokusområde, siden det er en tilnærming som er åpen og fleksibel.

Problemstillingen fokuserer på hvordan haptiske signaler oppleves å bruke. I en kvalitativ forskningstilnærming søker forskeren å få innsikt i en problemstilling knyttet til informantens livssituasjon gjennom å søke å utvikle en forståelse av noe i informantens liv, altså hvordan noe oppleves av informanten. Dette gjøres ved å studere personer og situasjoner i deltakernes naturlige omgivelser. For å belyse opplevelsesdimensjonen, er ofte begrepet *livsverden* nevnt (Dalen, 2008). Livsverden er vår måte å leve i verden på og en konstruksjon av vår egen virkelighet. Deltakernes perspektiv (det emiske perspektivet) står i fokus hos forskeren gjennom å søke etter meningen som deltakeren har konstruert i tilknytning til sin livsverden.

Postholm (2010) skriver at intervju er den egnede datainnsamlingsstrategien for å få tak i menneskers opplevelser, som jeg retter fokuset mot. ”Intervjuet er spesielt velegnet for å undersøke menneskers forståelse av betydningene i sin egen livsverden, beskrive deres opplevelser og selvforståelse samt avklare og utdype deres perspektiver på livsverdenen”, (Kvale & Brinkmann, 2010:132). Styrken ved intervjuet er at forskeren kan få innsikt i deltakernes egne erfaringer, tanker og følelser (Dalen, 2008). Kvale og Brinkmann (2010) utdyper Dalens (2008) påstand gjennom å trekke frem tolv aspekter ved forståelsesformen i det kvalitative forskningsintervjuet ut fra et fenomenologisk inspirert perspektiv. Her følger en forklaring på de aspektene (i kursiv) som er mest relevante for min studie. Forskeren søker *mening* gjennom forståelse av viktige temaer i deltakernes livsverden, med både direkte og

indirekte informasjon fra deltakerne. Intervjuer søker videre etter *nyanserte beskrivelser* av deltakernes livsverden gjennom ord. Intervjuet søker også etter *tykke beskrivelser* (Kvale & Brinkmann, 2010). Med tykke beskrivelser menes det at forskeren skal gjengi hva han observerer og en mulig fortolkning av deltakernes handling, fortolkninger som vedkommende selv gir og forskerens fortolkninger (Geertz, 1973 i Thagaard, 2009). Et annet aspekt ved intervjuet er *bevisst naivitet*. Forskeren trer ikke teori nedover hodet på deltakeren, men åpner i stedet for nye og uventede fenomener i intervjusituasjonen. Utgangspunktet for intervjuet er et emne som begge har interesse av, og det oppstår en *interpersonlig situasjon* gjennom samtalen, hvor kunnskap er skapt i relasjonene mellom informant og forskeren (Kvale & Brinkmann, 2010). Intersubjektivitet knyttes til hvordan opplevelser og situasjonstolkninger blir felles mellom forsker og informant (Dalen, 2008). På denne måten vil både informant og forsker være delaktig med å påvirke hvordan virkeligheten blir skapt. Her vil det være et samspill mellom induktiv og deduktiv tilnærming. At forskningen er induktiv betyr at forskeren tar hensyn til situasjonelle betingelser. Det innebærer at situasjonen påvirker studiens retning. En deduktiv tilnærming vil si at forskeren har gjort noen antakelser på forhånd. Det er deltakerperspektivet som avgjør om forskerens antakelser kan bekreftes, eller avfeies eller om nye vinklinger kommer frem. Dette utgjør interaksjonen mellom induktiv og deduktiv tilnærming (Postholm, 2010).

I overensstemmelse med aspektene ovenfor, er et *semistrukturert* intervju egnet når temaer fra dagliglivet skal forstås ut fra deltakerens egne perspektiver. Dette er grunnen til at jeg har valgt å bruke denne typen intervju i min studie. Det er verken en åpen samtale eller et lukket spørreskjema. Det benyttes en intervjuguide hvor temaene er planlagt på forhånd, men rekkefølgen på temaene kan endres. Fordelen er at forskeren kan følge informantens fortelling på en fleksibel måte, og informanten står fritt til å trekke inn det han finner relevant gjennom de åpne spørsmålene (Kvale & Brinkmann, 2010). Hensikten med temaene og spørsmålene i intervjuguiden er å dekke fokusområdet for studien. Når åpne spørsmål stilles, må deltakeren få tid til å tenke og fortelle om sin livsverden knyttet til spørsmålet. Under intervjuet må intervjueren finne en balanse mellom å innta en nøytral rolle i intervjusituasjonen og vise interesse og engasjement for det som fortelles. Dette gjøres gjennom oppmuntrende tilbakemeldinger, korte responser som kan være non-verbal og verbal kommunikasjon. Intervjueren er en aktiv lytter (Dalen, 2008). Gjennom aktiv lytting kan forskeren stille oppfølgingsspørsmål. For å stille oppfølgingsspørsmål kreves det blant annet at forskeren er oppmerksom på ledetråder som informanten gir. Dette gir forskeren sjansen til å besvare

forskningsspørsmålet på en bedre måte enn om forskeren følger intervjuguiden til punkt og prikke (Kvale & Brinkmann, 2010). Gjennom oppfølgingsspørsmål kan intervjueren få reflekterte, fyldige svar fra deltakeren. Spørsmål som oppfordrer til mer beskrivelse kan være *kan du si mer om... fortell om...* eller *hva mener du med...* Spørsmål som utfordrer informantene til mer nyanserte svar kan være *hvordan opplevde du...* eller *hva var dine reaksjoner på...* Å fortolke det informanten sa kan også være en strategi, der intervjueren for eksempel kan si *er det din mening at...* eller *forstår jeg deg riktig når jeg oppfatter...* En annen strategi kan være å be informanten eksemplifisere generelle utsagn (ibid;Thagaard, 2009).

3.2 Forskningsprosessen

I denne delen vil jeg presentere hvordan jeg kom frem til mine informanter og hvordan jeg forberedte meg til intervjuene. Sistnevnte punkt vil si noe om hvordan intervjuguiden ble utarbeidet og gjennomføringen av prøveintervjuene. Videre vil jeg redegjøre for datainnsamling, transkribering, og analyse og utvikling av kategoriene.

3.2.1 Valg av informanter

I intervjubasert forskning er det viktig å finne et egnet utvalg av informanter. For å komme frem til utvalget kan utvalgskriterier anvendes, og forutsetningen er at forskeren gjør noen avgrensninger tidlig i prosessen. Det kan dreie seg om å gjøre seg opp en mening om hvem som er i den teoretiske målgruppen og å finne videre kriterier som disse bør oppfylle. Forskeren må bestemme størrelse på utvalget og tenke gjennom hvordan man skal sikre at alle potensielle informanter mottar forespørselen om å delta (Dalen, 2008). Min teoretiske målgruppe av informanter er alle døvblinde i Norge. For å begrense meg, satt jeg som videre kriterier at de er døvblindblitte (kriteriebasert målgruppe) som har erfaring med aktiv bruk av haptiske signaler i hverdagen. Dalen (2008) anbefaler å ta hensyn til omfang og tid i valg av antall informanter da det er tidkrevende å intervju og bearbeide datamaterialet. I mindre forskningsstudier anbefales få informanter. Dukes (1984 i Postholm, 2010) anbefaler tre til ti informanter. På grunn av begrensning i omfang og tid for denne studien, fant jeg det hensiktsmessig å velge tre informanter. For å sikre at alle aktuelle døvblindblitte ville få forespørselen om å delta, henvendte jeg meg til de fire regionsentrene i Norge for døvblinde,

LSHDB¹² og Hapti-Co. Jeg valgte å kontakte regionsentrene fordi mine tidligere erfaringer tilsa at de har oversikt over gruppen og tett kontakt med sine brukere. Tre av regionsentrene var veldig positiv til å hjelpe meg, og likedan var de andre ”portåpnerne¹³”. Jeg kontaktet LSHDB siden de tidlig har arrangert kurs (i 1999) i berøringssystemet. Hapti-Co ble kontaktet fordi jeg antok de hadde en oversikt over døvblinde som har deltatt på deres kurs i dette berøringssystemet. Årsaken til at jeg valgte å opprette kontakt med overlappende ”portåpnerer” var at koordineringsenheten for Nasjonalt kompetansesystem for døvblinde anbefalte meg å bruke alle tilgjengelige kanaler for å nå flest mulig døvblinde. En negativ konsekvens av dette, kan være at noen døvblinde har mottatt flere henvendelser fra meg fra ulikt hold. De aktuelle kandidatene fikk gjennom de ulike ”portåpnerne” et informasjonsbrev om studien med en forespørsel om å delta. De interesserte deltakere ble bedt om å ta kontakt med meg (se appendiks A). I tillegg har LSHDB lagt ut en forespørsel om deltakelse på deres facebook-gruppe (se appendiks B). Jeg valgte til slutt å la være å benytte meg av mulige informanter rekruttert fra Hapti-Co, da jeg fikk nok informanter før deres forespørsel var klar til utsending. Fire personer meldte sin interesse for å delta i studien. Jeg foretok en ny utvelging innenfor dette utvalget, siden jeg hadde et ønske om tre informanter. Jeg valgte å si ja til de tre første som meldte sin interesse for å delta.

3.2.2 Forberedelse til intervjuene

Jeg vil beskrive prosessen med utarbeidelse av intervjuguiden og utførelsen av prøveintervjuene i dette delkapitlet.

Utarbeidelse av intervjuguide

Thagaard (2009) trekker frem at det kan være en fordel for forskeren å ha kjennskap og relasjon til feltet. Forskeren kan lettere utarbeide en intervjuguide som inneholder relevante spørsmål som er knyttet til informantens livsverden. Avstanden mellom informant og forsker reduseres også. En forsker med kjennskap til feltet vil også vite hvordan han bør opptre i intervjusituasjonen.. Jeg hadde kjennskap til døvblindfeltet fra før av (se punkt 3.3.1). Før jeg begynte å utforme intervjuguiden, leste jeg om studiens tematikk, jf. Postholm (2010). Etter hvert begynte noen hovedspørsmål å danne seg (se venstre kolonne i intervjuguiden,

---

¹²Landsforbundet for kombinert Syns- og Hørselshemmede/Døvblinde, en interesseorganisasjon.

¹³ Originalterminologi: ”gatekeepers”: Det vil si personer som kan gi forskeren tilgang til eller lukke forskningsfeltet. I mitt tilfelle åpnet de forskningsfeltet for meg.

appendiks C). Disse ble brutt opp i delspørsmål. På den ene siden følte jeg at kjennskap til feltet ga meg noen fordeler ved at jeg kunne stille relevante spørsmål fordi jeg har sett i praksis hvor skoen trykker i forbindelse med samhandling mellom døvblinde og samtalepartneren. På den andre siden påvirket min forforståelse meg slik at det følte som om jeg stilte en del spørsmål som ga selvsagte svar, for eksempel *hvem utfører de haptiske signalene på deg?* Samtidig forsøkte jeg å være bevisst på å utarbeide spørsmål som skulle utfordre informanten til refleksjon. Dalen (2008) foreslår å utforme intervjuguiden ved å benytte *traktprinsippet*. De første spørsmålene er nøytrale og har som hensikt å få informanten til å slappe av og bygge et tillitsforhold mellom intervjueren og deltakeren. De etterfølges med utdypende spørsmål og til slutt mer nøytrale spørsmål igjen. Jeg har fulgt traktprinsippet i utarbeidelsen av intervjuguiden ved å starte med informasjon om meg selv og bakgrunnsinformasjon om deltakeren. Deretter begynner jeg på stigningen av kurven og høydepunktet omhandler erfaringer og tanker rundt bruk av haptiske signaler. Kurven går gradvis nedover og avsluttes med om deltakeren ønsker å tilføye noe. Dette skal sikre at deltakerne kan tilføye eller korrigere noe som de mener kan være av betydning, men som ikke har blitt nevnt.

Forskeren må være oppmerksom på formuleringen av spørsmålene i intervjuguiden, siden det ligger mye makt i språket. Spørsmålsformuleringene påvirker svarstilen til intervjupersonen. I studier har ledende spørsmål fått mye fokus (Kvale & Brinkmann, 2010). ”Det avgjørende spørsmålet er ikke hvorvidt intervjueren skal lede eller ikke lede, men hvor intervju spørsmålet skal lede, og hvorvidt de vil lede i viktige retninger som vil gi ny, troverdig og interessant kunnskap” (ibid:184). Dette understreker at spørsmålene er ledende i den forstand at de skal være pådrivere for at intervjueren og intervjupersonen kommer fremover i samtalen. Erkjennelse av spørsmålenes virkning, og dermed tydelige spørsmål, er sentralt i det kvalitative forskningsintervjuet. Presentasjon av spørsmålene kan gi lesere av studien muligheten til å evaluere spørsmålenes betydning for forskningsfunnene og vurdere funnernes validitet (Kvale & Brinkmann, 2010). For å kvalitetssikre intervjuguiden har jeg diskutert den med tre medstudenter og veilederne har kommet med innspill. Dette har hjulpet meg mye ved å få påpekt momenter som jeg ikke har lagt merke til eller gitt meg nye idéer. Ut fra innspillene endret og justerte jeg spørsmålene i intervjuguiden.

Prøveintervju

For å teste det å være i en intervjusituasjon, intervjuguiden, teknisk utstyr (diktafon) og seg

selv som intervjuer anbefales det å gjennomføre prøveintervju før intervjuene. Fordelen med prøveintervjuet er at spørsmålene i intervjuguiden kan kommenteres og redigeres i etterkant, forskeren kan bli kjent med det tekniske utstyret og forskeren kan få tilbakemeldinger på hvordan han var som intervjuer (Dalen, 2008). Jeg gjennomførte to prøveintervju hvor medstudenter deltok som informanter. For å gjøre situasjonen mer realistisk, lånte jeg ”Usher-briller¹⁴” hos Høgskolen i Sør-Trøndelag, og en av medstudentene brukte i tillegg sov-i-rø-øreplugg. Erfaringen fra prøveintervjuet var nyttig i forhold til at jeg fikk øve meg på å lytte aktivt og stille oppfølgingsspørsmål. Jeg forsøkte å gi informanten aktiv respons ved å erstatte non-verbale uttrykk med kommentarer som *ja, mmm, akkurat*. Dette fordi mine døvblinde informanter trolig ikke ville se non-verbal respons. Det var også nyttig å få erfaring med å ha ”is i magen” i form av å gi informanten tid til å tenke, hvis det var et spørsmål som informanten ikke svarte på med det samme spørsmålet var stilt. Da hvert prøveintervju var ferdig, diskuterte vi spørsmålene og min rolle som intervjuer. Dette resulterte i at jeg ytterligere konkretiserte flere spørsmål og justerte intervjuguiden. - Vedlagt ligger intervjuguiden (appendiks C).

3.2.3 Datainnsamling

Intervjuene ble gjort i uke 10 og 11 og hvert intervju varte i 55 - 80 minutter. Alle intervjuene ble tatt opp på lydbånd, da jeg slik kunne konsentrere meg om å være en aktiv lytter. Å foreta et forskningsintervju var en ny erfaring for meg. For å gjennomføre et forskningsintervju med personer som har kommunikasjonsutfordringer, som beskrevet i forrige kapittel, må man stille svært godt forberedt. Jeg vil skissere utfordringer som jeg tenkte gjennom på forhånd og som jeg opplevde underveis i intervjuet. Dernest vil jeg beskrive hvordan jeg planla og tilrettela situasjonen under intervjuet for at kommunikasjonen skulle flyte bra.

I forkant av intervjuet var intervjusituasjonen forberedt med to prøveintervju, som tidligere beskrevet, og jeg leste andre intervjustudier hvor medfødt døvblinde og døvblindblitte var informanter. I disse var det lite beskrevet hvordan intervjueren tilrettela kommunikasjonssituasjonen og viste interesse for det intervjupersonen fortalte. Videre tenkte jeg gjennom tidligere erfaringer med god kommunikasjon og tilrettelegging av situasjonen for døvblinde, leste litteratur om dette og litteratur fra rådgiversituasjoner. I tillegg spurte jeg en

---

¹⁴Brillene har skyggelapper på siden, slik at personen ”mister” sidesynet og får innsnevert synsfelt (tunnelsyn) ved at personen kun ser et lite del av sitt synsfelt. Det ene synsfeltet er noe uklart og synsfeltene dekker ulike områder av synsfeltet. Det skal illustrere visusen hos en døvblind person som har begrenset synsfelt.

av veilederne mine, som selv har erfaring med å intervjuer døvblinde. I forkant av intervjuene innhentet jeg informasjon om hvilke kommunikasjonsmetoder informantene brukte. Alle informantene hadde talespråk som primærspråk, og på denne måten visste jeg noe om hvordan jeg kunne tilrettelegge intervju situasjonen for hørselshemmede.

Fra tidligere er jeg kjent med at det kan være utfordrende for døvblinde å oppfatte min nordlandsdialekt. Det gjelder både døvblinde som munnavleser eller som utnytter sin hørselsrest. Dette fordi jeg blant annet har palatalisert l og n etter trykksterk, kort vokal, for eksempel maɲ (mann) og retroflekse konsonanter. Eksempelvis kaɲ (kart)¹⁵. Min dialekts særpreg medfører at døvblinde har utfordringer med å høre ordene når noen lyder blir sammenslåtte. For døvblinde som munnavleser meg kan dette gi utfordringer fordi det gir ukjente munnstillinger på ordene. Jeg har tidligere erfart at det fungerer bra å tilpasse språket til bokmål i samtale med døvblinde. Derfor valgte jeg også denne gangen å tilrettelegge situasjonen ved å prate tilnærmet bokmål fra første ord med alle informantene frem til jeg takket for meg. En annen utfordring er at enkelte døvblinde kan ha vanskelig for å høre min stemme. I forhold til audiogrammet som ble presentert i forrige kapittel, kan min stemmekvalitet ligge i et frekvensområde som enkelte døvblinde kan ha vansker med å høre. For å kompensere for dette, har jeg erfart at det ofte hjelper å legge stemmen noe lavere. Denne strategien benyttet jeg meg av i intervju situasjonene. Raanes (2001) skriver at i kommunikasjon med døvblinde er det viktig å snakke tydelig og rolig. Dette gjorde jeg da jeg presenterte meg, slik at den døvblinde skulle oppfatte hva jeg sa. Denne talemåten ble opprettholdt gjennom alle intervjuene. Overvik (2004) og Raanes (2001) påpeker at også akustikk og lysforhold er viktig å tenke på i samtale med døvblinde. For å tilrettelegge situasjonen, lot jeg alle informantene velge sted for intervjuet, slik at han/hun kunne velge et sted hvor for eksempel lysforhold og akustikk var god for den som skulle intervjues. Samtlige informanter ønsket at intervjuet ble gjennomført hjemme hos dem. Jeg ble derfor ønsket velkommen hjem til deres private sfære, noe som for meg opplevdes fint, men også litt spesielt. Jeg følte at jeg hentet det jeg skulle, så dro jeg igjen.

Før intervjuet startet brukte vi noen minutter på generell hverdagsprat, slik at informanten kunne bli kjent med min stemme og velge riktig plassering i forhold til lys og avstand for å utnytte sin eventuelle syns- og/eller hørselsrest for å oppfatte hva jeg sa best mulig. Alle informantene ga meg henvisning til hvor jeg skulle plassere meg. De ga meg alle en viss

---

¹⁵ Inspirasjon og skrivemåten er hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Tr%C3%B8ndersk>

eksplicit beskrivelse av eget sansetap og på denne måten forsøkte jeg å justere mitt stemmeleie og toneleie for å tilpasse meg informantens sansetap, jf. Raanes (2001). Før intervjuet startet ba jeg informantene si fra hvis jeg skulle justere plassering, dialekt og stemmevolum underveis i intervjuet. Ingen av dem ga meg korrigeringer underveis i intervjuene på akkurat dette, men de ba meg av og til gjenta spørsmålet eller så gjentok de deler av spørsmålet. Andre ganger tilsa kroppsspråket deres at de ikke oppfattet hva som ble sagt eller spurt om. Jeg tolket det da som at de ønsket gjentakelse av spørsmålet.

Både det å innta en nøytral rolle og det å vise interesse for det informanten forteller om kan som tidligere nevnt gjøres gjennom ulike strategier. Dette var utfordrende under intervjuene siden strategiene som er beskrevet tidligere ikke er tilpasset personer med sansetap. Derfor fikk informantene forespørsel om de ønsket at jeg ga respons på det de fortalte ved å gi haptiske signaler eller verbale uttrykk. Alle informantene ønsket verbal respons. Under intervjuet var jeg aktiv med verbale småkommentarer. Det var utfordrende både å lytte aktivt, gi respons og gi relevante oppfølgingsspørsmål samtidig. Jeg hadde på forhånd sett for meg at jeg fikk mange oppgaver under intervjuene, derfor valgte jeg å notere minimalt underveis. Jeg noterte kun tidspunkter hvis jeg sanset noe spesielt og stikkord når informanten sa noe som jeg ønsket å gi oppfølgingsspørsmål på senere i intervjuet. Jeg hadde gjennomarbeidet innholdet i intervjuguiden godt. For å lykkes med den gode samtalen under intervjuet, fulgte jeg "traktsprinsippet" i forhold til at jeg forsøkte å få til en myk start og slutt på intervjuet. Spørsmålene rundt studiens kjerne fulgte jeg ikke slavisk, jf. Kvale og Brinmann (2010). Spørsmålenes rekkefølge ble avgjort ettersom samtalen gled fremover.

Gjennom tilretteleggingen ved oppstart av intervjusituasjonen, kunne deltakerne og jeg selv utføre intervjuene uten de store kommunikasjonsutfordringene. Men til tross for at jeg hadde forberedt meg godt, oppstod det noen uforutsette utfordringer. Eksempelvis fikk jeg vite før intervjuet at en av informantene utnyttet sin synsrest for å munnavlese andre. For at informanten skulle klare å munnavlese meg i dens synsfelt, måtte jeg sitte helt rolig og i samme posisjon. Jeg fikk under intervjuet inntrykk av at informantens synsfelt var mindre enn det som ble beskrevet på forhånd. I en "vanlig" samtale er det naturlig gest å nikke litt samtidig hvis en sier ja, noe jeg måtte huske på å la være mens jeg kommuniserte med deltakeren. Det var relativt slitsomt å fokusere på å sitte statisk uten å bevege kroppen, og i tillegg fokusere på de andre momentene som det fordres av en intervjuer.

En annen uforutsett utfordring var akustikken i rommet hos den ene informanten. I alle intervjuene tok jeg et prøveopptak før intervjuet startet for å sjekke at lyd kvaliteten på diktafonen var tilfredsstillende. I det ene prøveopptaket hørte jeg at lyden ble noe uheldig på grunn av akustikken i rommet. Selv om lydinnstillingen stod på beste kvalitet og jeg justerte posisjonen på diktafonen, var det likevel vanskelig å høre alt hva denne informanten sa da jeg skulle transkribere opptaket av intervjuet. Det var enkelte ord som ble utydelig.

Døvblinde kan ha utfordringer med å justere sin stemme. Under et av intervjuene ble jeg nødt til å be informanten snakke høyere én gang, da stemmen ble veldig lav etter hvert og jeg ble litt bekymret for at diktafonen ikke skulle klare å fange opp lyden. Da jeg hørte på opptaket i etterkant, fant jeg ut at jeg gjorde rett i å be informanten snakke høyere.

3.2.4 Transkribering

Samtalen mellom intervjueren og intervjupersonen blir omgjort fra muntlig til skriftlig form. I den skriftlige formen blir samtalen abstrahert og fremstiller en gjenskapt situasjon. Fra den muntlige fremstillingen til den skriftlige utformingen, skjer det to prosesser som svekker gjengivelsen av intervjusamtalen. Den første prosessen er fra den muntlige fremstillingen til lydopptaker. Den muntlige fremstillingen mister mange av sine elementer som for eksempel kroppsspråk (Kvale & Brinkmann, 2010). Et eksempel på dette oppstod under det ene intervjuet hvor jeg så at informanten ikke oppfattet et spørsmål. Informanten trakk øyenbrynene sammen og bøyde kroppen fremover. Kvale og Brinkmann (2010) skriver videre at i prosessen fra lydopptaket til den skriftlige utformingen mistes stemmeleie, intonasjon og åndedrett. I et annet intervju ønsket informanten meg *lykke til* med å anonymisere alle informantene¹⁶. Jeg oppfattet et snev av ironi da det ble uttrykt.

I min studie har jeg transkribert alt selv. Det positive med transkriberingen var at jeg ble veldig godt kjent med datamaterialet og identifiserte flere aspekter som jeg ikke la merke til under selve intervjuene. Jeg hørte gjennom hvert intervju før jeg begynte å transkribere. Dette ga meg et helhetsinntrykk av intervjuene. Først transkriberte jeg et utkast, etterfulgt av to runder hvor jeg gikk over transkriberingen og justerte den. Transkriberingen startet jeg med like etter at hvert intervju var avsluttet. Som påpekt i forrige del, ble lyd kvaliteten i ett av intervjuene ikke optimal. I og med at jeg transkriberte intervjuet like etter endt

---

¹⁶ Jeg tolket det slik at informanten er kjent med at dövblindmiljøet er lite og at det er lett å gjenkjenne hverandre.

intervjusituasjon, kunne jeg støtte meg til hukommelsen der hvor enkeltord ikke ble tydelig fanget opp av diktafonen. Andre ganger støttet jeg meg på konteksten. Det var en tidkrevende prosess å transkribere og mye arbeid er lagt ned i denne delen av studien. Årsaken var at jeg kontinuerlig måtte vurdere om jeg skulle ta med pauser i intervjuet, sette punktum og komma, utsagn som ”øøøø...”, ”eeeh...”, ”ja, nei...” ”hmm...”, intonasjon og latter. Jeg valgte å ta med en del ”uttrykk” som jeg mente var av betydning for å kunne forstå meningen i det som ble sagt. Jeg valgte å beholde dialekten hos informantene i den transkriberte teksten for å bevare mest mulig av informantens preg på teksten. Transkripsjonen utgjorde totalt 80 sider (Times New Roman, skriftstørrelse 12 og 1,5 linjeavstand, inkludert både forskerens spørsmål og respons, og informantens svar). Både lydfilene som transkripsjonen er basert på og de transkriberte tekstene ble kryptert, slik at innholdet ikke skal kunne komme på avveie. Filene ble kryptert med AES-algoritmen og en 256 bits nøkkel, og PCen var passordbeskyttet.

Det er forskjell på muntlige og skriftlige språkstiler, jf. Kvale og Brinmann (2010). I empirien presenterer jeg sitater fra intervjuene som er nokså uredigert, foruten at det er gjort en endringsstrategi i gjengivelsen av sitatene i studien og endret til bokmål i selve studien (se punkt 3.3.2). Jeg har valgt å beholde den muntlige språkstilen i fremstillingen av empirien i form av noen kronglete setninger og uttrykk som ”eh...” Årsaken til at jeg har valgt å gjøre det slik, er at jeg ønsker å så nøyaktig som mulig fremstille situasjonen slik den var. Jeg ønsker også å synliggjøre at informantene reflekterte i intervjusituasjonen. Å redigere alle utsagnene fra muntlig til skriftlig språkstil, synes jeg blir en kunstig fremstilling av datamaterialet i en kvalitativ intervjustudie.

3.2.5 Analyse og utvikling av kategorier

Felles for tilnærmingene er at forskeren går gjennom datamaterialet på en systematisk måte for å få tak i essensen i det intervjupersonene sier. Informantens uttalelser (sitatene som blir presentert i studien) kan kalles ”experience near”. Neste steg er å løfte informantens uttalelser på et høyere nivå, ofte kalt ”experience distant”. Her presenteres informantens uttalelser med forskerens fortolkninger, også kjent som tykke beskrivelser (Geertz, 1973 i Dalen, 2008). Dernest må forskeren relatere ”experience distant” til relevante teoretiske perspektiver (Dalen, 2008). Det handler om å kode utsagnene. ”Koding innebærer at det knyttes ett eller flere nøkkelord til et tekstavsnitt med henblikk på senere å kunne identifisere en uttalelse” (Kvale og Brinkmann, 2010:208). Jeg laget meg et skjema hvor jeg plottet inn

utsagnene som ”experience near” og etter hvert som ”experience distant”. Til slutt skrev jeg inn mulige teoretiske perspektiver (se appendiks D som viser et utdrag av stegene).

Tidlig i planleggingsfasen av studien orientert jeg meg om ulike analysetilnæringer. Da transkripsjonen var ferdig vurderte jeg hvilke tilnæringer som kunne være egnet å bruke i min studie. I planleggingsfasen tenkte jeg å bruke *grounded theory* som analysemetode, men i den endelige datareduksjonen har jeg bare latt meg inspirere av *grounded theory* i form av å benytte meg av *datastyrt koding*. Kvale og Brinkmann (2010) beskriver datastyrt koding som at kodene ikke blir laget på forhånd, men at kodingen skjer underveis i analysen. Før jeg startet med kodingen, leste jeg gjennom den transkriberte teksten flere ganger for å danne meg et helhetsinntrykk. For å komme frem til det som omtales som ”experience distant”, benyttet jeg meg av meningsfortetning hvor lange setninger blir oppsummert. Setningene vil være preget av min fortolkning som igjen har sine røtter i min forforståelse. Dette bringer meg over til det andre verktøyet som jeg har vært inspirert av i fortolkningen av teksten, tankegangen bak den *hermeneutiske sirkelen*. Den vektlegger forskerens forforståelse, som påvirker hele forskningsprosessen. Derfor fant jeg det naturlig å legge denne tilnærmingen i bunnen. Den hermeneutiske sirkelen en kontinuerlig frem-og-tilbake prosess mellom tekstens deler og helhet. Vi tolker delene ut fra vår forforståelse som igjen vil påvirke helheten. Det er en vekselvirkning hvor delene forstås ut fra helheten, og helheten ut fra delene. Endring av forståelsesprosessen skjer altså i pendlingen mellom helhet og deler, empiri og teori, utvidet forståelse og tilbake til empirien. Forståelsen av delene og helheten er i kontinuerlig endring gjennom hele forståelsesprosessen. jf. Kvale og Brinkmann (2010). I løpet av denne prosessen kom jeg frem til disse tre sluttkategoriene: Aktør over egen tilværelse - *herre over situasjonen*, Konteksten – *inngangsporten* og Sosialt kompetent - *på høyde med situasjonen* (se punkt 4.1 for beskrivelse av prosessen for å komme frem til disse tre kategoriene).

Analyse og utvikling av kategorier vil bli påvirket av å kjenne miljøet. Det kan utgjøre en fare for holistiske feilantagelser. Det vil si at forskeren tror at han kjenner feltet så godt at tolkningene av hendelser og uttalelser i realiteten blir gjort fra en ukorrekt forforståelse. En annen utfordring kan være ”going native” som betyr at forskeren ikke ser særtrekk i miljøet (Dalen, 2008). I forhold til første utfordring, synliggjøres min forforståelse i neste delkapittel og i neste kapittel vises hvilket datamateriale min tolkning er basert på. På denne måten kan du som leser vurdere om mine tolkninger er basert på en feil forforståelse. Når det gjelder den andre utfordringen, var det i min studie en krevende prosess å løfte opp det informantene

fortalte til et høyere nivå. Dette fordi jeg dro kjensel på noe av det som informantene fortalte. Jeg har hørt andre døvblinde fortelle lignende erfaringer tidligere. Jeg forsøkte å variere hvilke deler av studien jeg jobbet med, slik at jeg fikk distansert meg litt fra de ulike delene innimellom. På denne måten ble det lettere å tolke datamaterialet.

3.3 Vitenskapsteoretiske overveielser

I første del av dette delkapitlet synliggjøres momenter som skal øke kvaliteten på forskningen og andre del omhandler etiske vurderinger som viser hvilke hensyn som har blitt lagt til grunn i studien.

3.3.1 Kvalitet i forskningen

Hva som er gode kvalitetskriterier for et forskningsintervju er vanskelig å definere og påvirkes av mange faktorer. Kvaliteten på intervjuet påvirkes blant annet av hvordan intervjuet forløper seg, avhengig av intervjuerens praktiske ferdigheter og personlige vurdering. Forskeren blir derfor regnet som en viktig faktor¹⁷ for hvilken tilgang man får til intervjupersonens livsverden (Kvale & Brinkmann, 2010). Det er viktig å synliggjøre forskerens subjektivitet da det vil styrke validiteten (gyldigheten) i forskningsopplegget. Subjektivitet viser til individuelle teorier som erfaringer og opplevelser. Forskerens teoretiske ståsted, utgangspunkt, undring, nysgjerrighet og interesse for tema må også beskrives. Kvalitativ forskning blir dermed verdiladet. Å redegjøre for forskerens subjektivitet vil gi andre lesere et innblikk i hvorfor forskeren har valgt et bestemt fokusområde. Likeså å gi andre lesere en mulighet til å vurdere hvordan forskerens teoretiske ståsted kan ha påvirket analyser og tolkninger i studien. Forskeren må videre bli bevisst på sin egen forforståelse og presisere den også ovenfor andre (Postholm, 2010). Forforståelsen omhandler våre meninger og oppfatninger om det vi fokuserer på i studien. Vår forforståelse påvirker blant annet våre tolkninger av informantens uttalelser (Dalen, 2008). Forskeren skal møte forskningsfeltet med et åpent sinn, men ikke et tomt hode (Fetterman, 1998 her i Postholm, 2010).

Gjennom tidligere utdanning, som tegnspråk tolk og master i spesialpedagogikk, har jeg opparbeidet god kunnskap til gruppen døvblinde, og gjennom å jobbe som tolk har jeg tolket for døvblinde og møtt andre døvblinde. Min utdanning og erfaring har ført til at min interesse

---

¹⁷ Forskeren blir ofte kalt det viktigste *instrumentet* i forskningen (Postholm, 2010).

for denne gruppen har økt. Denne interessen ligger til grunn for mitt valg av tema i denne studien. Etter teoristudier i vitenskapstema leste jeg meg opp på teori om døvblindhet. Jeg begynte bredt og snevret meg inn mot døvblindblitte. Fra tidligere utdanning har jeg kunnskap om ulike teoretikere som er sentrale innenfor pedagogiske retninger. I forbindelse med prosjektforberedende kurs leste jeg mer om teoretikere som kunne være spesielt relevant for min oppgave, for eksempel Vygotskij, Gadamer, Mead og Bandura.

En annen måte å styrke validiteten på er ”member checking”, der informantene for eksempel får muligheten til å si om de kjenner seg igjen i det som forskeren har skrevet og dens tolkninger (Lincoln og Guba, 1985 i Postholm, 2010). Jeg har valgt å ikke gjennomføre member checking på grunn av mangel på tid, men i intervjusituasjonen benyttet jeg meg mye av fortolkningsstrategien, jf. Thagaard (2009) og Kvale & Brinkmann (2010). På denne måten forsikret jeg meg om at jeg hadde oppfattet det de sa riktig, ved at de fikk mulighet til å korrigere min oppfatning eller legge til tilleggsinformasjon. Da jeg intervjuet personene orienterte jeg dem om at jeg kanskje skulle utføre member checking, og jeg lovet å gi dem tilbakemelding på om det ble gjennomført eller ikke. Denne tilbakemeldingen har de fått og de svarte at det var greit at de ikke leste over mine resultater underveis i prosessen. Slik jeg har forstått member checking, er det et omdiskutert tema innenfor kvalitativ forskning og kan anses som et tveegget sverd. På den ene siden gir det deltakerne i studien mulighet til å si om de kjenner seg igjen i studien, mens på den andre siden er det forskerens fortolkning av deltakernes erfaringer der og da som ønskes presentert i en studie. Deltakerne og forskeren vil alltid ha ulikt syn på produktet siden de innehar ulik forforståelse.

Et annet tiltak for kvalitet i forskningen er reliabilitet (pålitelighet). Reliabilitet viser til om forskningen er utført på en pålitelig, troverdig og tillitvekkende måte (Thagaard, 2009). Seale (1999:140 i Thagaard, 2009) viser til intern og ekstern reliabilitet. Intern reliabilitet viser til at forskeren må redegjøre detaljert for hvert steg som gjøres i studien og hva som er primærdata og forskerens fortolkninger. På denne måten kan prosessen vurderes og dette styrker den interne reliabiliteten. Ved at flere forskere deltar i studien øker også den interne reliabiliteten, for eksempel ved at flere ser på fremgangsmåten i studien med et kritisk blikk (Thagaard, 2009). For å sikre den interne reliabiliteten har jeg detaljer beskrevet hvordan forskningsprosessen har forløpt seg tidligere i dette kapitlet. Forskningsprosessen er relativt tungt vektlagt, slik at andre lesere kan vurdere og se hvilket grunnlag mine funn er basert på. Videre har jeg forsøkt å være tydelig på hva som er primærdata og mine fortolkninger i

kapitlet resultat og drøfting. I tillegg har mine veiledere fulgt meg i prosessen og vurdert min fremgangsmåte i studien. Jeg har også brukt medstudenter for å diskutere fremgangsmåten.

Ekstern reliabilitet er ikke direkte relevant for kvalitative studier siden det omhandler repliserbarhet. Repliserbarhet er umulig i studier hvor det nære relasjoner mellom forsker og informant (Thagaard, 2009), og kunnskapen som produseres vil være knyttet til et bestemt sted og tidspunkt. Derimot kan den kontekstuelle kunnskapen være nyttig ved en tilpasset overføring til lignende situasjoner. Kontekstuelle kunnskap kan knyttes opp mot naturalistisk generalisering (Postholm, 2010). Forutsetningen er at forskeren beskriver relevant informasjon som ligger i tykke beskrivelser (Geertz 1973 i Postholm, 2010;Thagaard, 2009;Dalen, 2008). Det handler om å fortolke fenomenet som det vises til i studien (Dalen, 2008). Naturalistisk generalisering kan handle om personlig nytteverdi ved at leseren av studien kjenner seg igjen. Det kan også gi en pekepinn på en tendens eller et mønster som kan finnes og lære noe om enkeltpersoners opplevelser om noe (Postholm, 2010;Thagaard, 2009). I min studie intervjuet jeg kun tre døvblinde, ut fra deres uttalelser kan jeg ikke trekke slutninger som gjelde hele populasjonen av døvblinde. Men jeg kan si noe om hvordan et lite utvalg døvblinde opplever å bruke de haptiske signalene. Dette kan fungere som tankeredskap for andre spesialpedagoger og andre personer som har tilknytning til døvblinde eller andre personer som kan ha nytte av å bruke haptiske signaler.

3.3.2 Etske vurderinger

I Norge er all forskning regulert gjennom lover og regler. I tillegg finnes det normer¹⁸ man bør følge (Ringdal, 2007). Derfor vil jeg i denne delen av oppgaven nevne noe av det som regulerer de formelle sidene av forskningsarbeidet og peke på etiske vurderingen knyttet til min studie. Hvert stadium i forskningen inneholder etiske problemstillinger. De etiske problemstillingene er synlige i kvalitativ forskning gjennom at forskningen ofte fokuserer på menneskets privatliv og at beskrivelsene som regel blir publisert (Kvale & Brinkmann, 2010). For å beskytte enkeltindividet er blant annet Personvernopplysnings- og helseregisterloven sentral¹⁹. Etter at personvernloven trådte i kraft i 2001, har alle forskningsprosjekt meldeplikt der personopplysninger skal behandles med elektroniske hjelpemidler (Dalen, 2008). Da min studie har tatt opp intervjuene på bånd, måtte prosjektet meldes til Norsk

---

¹⁸ Eksempelvis er forskning felleseie, universalisme, upartisk, organisert skepsis og originalitet (Ringdal, 2007).

¹⁹ For å se en detaljert oversikt av aktuelle lover, retningslinjer og rapporter og instanser, se <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/Aktuelle-lover-retningslinjer-rapporter-og-instanser/>

Samfunnsvitenskaplige Datatjeneste AS (NSD). De vurderte og godkjente min prosjektskisse, intervjuguide og informasjonsbrev (se appendiks E). Et annet tiltak for å beskytte enkeltindividet, er de etiske retningslinjene som den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har utarbeidet (Ringdal, 2007). Forfatterne Kvale & Brinkmann (2010) skriver at disse reglene ikke skal følges slavisk, men skal oppfattes kontekstuell. I min studie er hensynet til enkeltindividet særlig relevant, siden jeg intervjuer personer. Etiske retningslinje B, punkt nummer 5-19, fokuserer på hensynet til personer. Jeg vil trekke frem punktene som gjelder *respekt for menneskeverdet, krav om informert og fritt samtykke og konfidensialitet*.

Punkt nummer fem omtaler *respekt for menneskeverdet*:

Forskning kan fremme menneskeverd, men kan også true det. Forskeren må vise respekt for menneskeverdet i valg av tema, i forholdet til dem som studeres, og ved formidling av forskningsresultatene (NESH, 2007a).

Respekt for menneskeverdet anser jeg som grunnpilaren i de øvrige punktene i de etiske retningslinjene. I min studie har jeg vektlagt dette gjennom å være bevisst på å velge en tilnærming til tematikken som ikke var for personlig, siden jeg ennå er en uerfaren forsker. I tillegg har jeg forsøkt å formidle forskningsresultatene på en måte som ikke krenker enkeltindividet.

Krav om informert og fritt samtykke innebærer blant annet at deltakeren er informert om overordnede formål med studien, frivillig deltakelse og mulighet for å trekke seg når som helst (NESH, 2007e). I min studie ble informantene informert om disse forholdene i brevet med forespørselen om å delta i studien. Jeg gikk igjennom momentene i forkant av intervjuene, og da de skrev under på samtykkeerklæringen signerte de formelt at de var kjent med hva informert samtykke innebar.

Krav om konfidensialitet, innebærer at: "Forskeren må hindre bruk og formidling av informasjon som kan skade enkeltpersonene det forskes på" (NESH, 2007b). Konfidensialitet handler om å anonymisere informantene og rett til beskyttelse av sitt privatliv. Dette kan gjøres gjennom å begrense informasjon om alder, yrke og bosted. Forskeren kan også bruke fiktive navn på personene som deltar i studien. Videre kan forskeren endre opplysninger som ikke får betydning for det relevante budskapet som formidles i forskningen. Dette kalles å benytte en endringsstrategi. Eksempelvis kan antall barn utelates eller endres hvis det ikke er vesentlig for studien (Thagaard, 2009). Som tidligere påpekt, er døvblindmiljøet i Norge lite.

Lesere av min studie, som for eksempel andre døvblinde og personer som jobber innenfor døvblindmiljøet, kan potensielt gjenkjenne informantene i studien. Informantene kan også gjenkjenne hverandre. For å bevare informantenes anonymitet, har jeg utelatt både direkte og indirekte opplysninger om informantene i studien, og jeg har gjort et bevisst valg om ikke å ha et eget avsnitt der hvor informantene blir presentert. Informantene har fått navnene Anja, Synne og Mona. Kjønnsnavnene er fiktive og valg av kjønn er tilfeldig. Jeg har også gjennomført en endringsstrategi i gjengivelsen av sitatene i studien, hvor jeg har vurdert hvilke opplysninger som er irrelevante i forhold til studiens fokus. Disse opplysningene har jeg endret eller utelatt. Et eksempel kan være da den ene informantene, Anja sier (sitat nummer 8): (...) *signaler fra nå går X* (en person), *så tolken tar på haptisk til xxx* (et sted) *og er det*. Her har jeg utelatt navn på personen og stedet.

Som tidligere nevnt, har jeg valgt å sende ut forespørselen om deltakelse i studien til døvblinde over hele Norge. Dette har vært et ledd i anonymiseringsprosessen. Jeg vil også påpeke at jeg har bevisst valgt å ikke si noe om hvorvidt jeg har en profesjonell relasjon til informantene fra tidligere. Uavhengig av min tidligere utdanning og eventuelle tidligere kontakt med intervjudeltakerne, la jeg vekt på å ta på meg rollen som intervjuer.

Et av særpregene i en intervjustudie er sitater i teksten. På den ene siden er det viktig å ivareta at informanten ikke gjenkjennes gjennom sitatene. Dette kan skje hvis informanten har en spesiell dialekt eller uttrykk. På den andre siden står hensynet til dataenes pålitelig i fokus som innebærer at forskeren ikke skal endre på innholdet. For å bevare både anonymiteten til informanten og dataenes pålitelighet, vil løsningen være å i en viss grad redigere dataene slik at informanten ikke gjenkjennes, men slik at budskapet i utsagnet ikke blir endret (Thagaard, 2009). Jeg valgte å transkribere intervjuene på dialekt, som tidligere påpekt, men i den ferdigstilte studien har jeg valgt å utforme sitatene fra dialekt til bokmål, dette som et ledd i anonymiseringsprosessen og for å utelate eventuelle spesielt gjenkjennelige uttrykk hos informantene.

Til slutt vil jeg trekke inn en etisk retningslinje C, som omhandler hensyn til grupper og institusjoner (20-26), punkt nummer 22: *hensynet til utsatte grupper* (NESH, 2007c). ”Forskere har et spesielt ansvar for utsatte gruppers interesser i løpet av hele forskningsprosessen”. Jeg har valgt å trekke frem denne retningslinjen fordi forskere ofte er interessert i å belyse forhold hos spesielle og sårbare grupper, for eksempel grupper med sjeldne funksjonshemninger, jf. Dalen (2008). I min studie er jeg nettopp interessert å fange

opplevelsen av et berøringssystem hos en gruppe som regnes som å ha en sjelden funksjonshemning. Derfor har jeg lagt mye vekt på anonymiseringen (se punkt om konfidensialitet) av studien. Dalen (2008) skriver videre at forskere må trå varsomt for å nærme seg sårbare grupper. Dette mener jeg at jeg har gjort, se punkt 3.2.1.

Punkt nummer 22 fremhever også viktigheten av å belyse ulike sider hos sårbare grupper for å forbedre deres hverdag. Denne studien kan være et skritt i riktig retning for å dokumentere erfaringer og bidra til økt forståelse for bruk av haptiske signaler. Dalen (2008) nevner stigmatiseringsproblematikken overfor små grupper og Raanes (2006) skriver at folk flest vet lite om døvblinde. Derfor er det viktig å få frem at min studie har som formål å undersøke opplevelsen av en teknikk som benyttes av døvblinde, samt at resultatene ikke er generaliserbare, men heller naturalistisk generaliserbare, som tidligere beskrevet. Ved å belyse dette, kan jeg forhindre stigmatisering for gruppen. Det siste jeg vil påpeke i forbindelse med stigmatiseringsproblematikken, er at jeg har valgt å beholde deltakernes muntlige språkstil i fremstillingen av empiridelen. Jeg vil igjen poengtere at det er forskjell på skriftlig og muntlig språkstil uavhengig hvem det er som snakker. Å påpeke disse momentene er i tråd med forskningsetiske retningslinjer B, punkt 7, hvor det påpekes at informantene ikke skal oppleve negative konsekvenser ved å delta i et prosjekt (NESH, 2007d).

4 Resultat og drøfting

I dette kapitlet vil jeg i første delkapittel beskrive prosessen med å kategorisere utsagnene fra egen empiri frem til de tre hovedkategoriene som ble mitt sluttresultat. I andre del presenterer jeg de tre kategoriene i hvert sitt delkapittel. Først presenteres empirien hvor informantenes beskrivelser er sortert i momenter som jeg har funnet meningsbærende. Dalen (2008) skriver at temaorientert presentasjon kan være velegnet for å fremheve sentrale tendenser i datamaterialet. Dette fant jeg hensiktsmessig i min studie. Etter empirien for en kategori, presenterer jeg teoretiske perspektiver, og til slutt drøftes empirien opp mot kategoriens teoretiske perspektiver. Denne inndelingen finner jeg hensiktsmessig siden jeg har vært inspirert blant annet av grounded theory i utformingen av kategoriene.

4.1 Utvikling og etablering av kategorier

For å redusere datamaterialet tok jeg utgangspunkt i skjemaet som jeg hadde laget, ”experience near” og ”experience distant”, og vurderte ”experience near” og ”distant” opp mot problemstillingen og fjernet irrelevant informasjon. Deretter begynte jeg å søke etter mønster i datamaterialet. For å nærme meg noen kategorier, brukte jeg ulike strategier: Jeg begynte med å fargelegge utsagnene som hadde relativt like ”experiences distant”. Noen utsagn fikk flere farger avhengig av hvordan jeg tolket de. Dette viser at en del av sitatene kan passe under flere kategorier avhengig av hvordan jeg tolker sitatene²⁰. Samtidig kan det peke på at noen av temaene står i en nær relasjon til hverandre. Jeg har derfor blitt nødt til å foreta en prioritering, og har plassert sitatene i den kategorien hvor jeg mener de passer best. Et eksempel kan være utsagnene som handler om at andre har begynt å forsyne seg med kaffe eller henter vann i vanndispenseren. De kunne blitt plassert under både kategori 1 og 2 (se nedenfor). Til slutt valgte jeg å plassere sitatene i kategori 2. Det å fargelegge sitatene hjalp meg ikke tilstrekkelig videre inn i materialet.

Den neste strategien jeg forsøkte var å klippe ut alle utsagnene og sortere utsagnene i bunker, men dette fungerte heller ikke. Gjennombruddet kom da jeg begynte å tegne tankekart. Dette lot meg visualisere sammenhenger på en bedre måte og etter hvert dannet det seg et bilde av

---

²⁰ En av Torill Moens forelesninger, i høst 2010-semesteret, omhandlet koding av materialet. Det ble gjort et praktisk eksempel: Cirka 30 av studentene måtte ta av seg skoene og komme frem med dem. Tre studenter ble plukket ut for å kode skoene. I første runde ble skoene kodet etter farge, i andre runde ble de kodet etter sesongssko og i tredje runde ble de kodet etter materialtype (gummi, stoff og skinn).

datamaterialet. I første tegnefase kom jeg frem til én hovedkategori, *Aktør i eget liv*, som bestod av fem underkategorier: *Erstatter syn og hørsel*, *Hvor er person i rommet*, *Hva skjer i miljøet*, *Deltakelse* og *Samtale med andre*. Sistnevnte ble så delt opp i tre nye underkategorier: *Sikkerhet*, *Retning* og *Sosialt kompetent*. Da jeg gikk tilbake til empirien fant jeg ut at utkastet til kategoriene ikke fanget alle utsagn og burde endres. Det var flere utsagn som gjenstod uten å tilhøre en kategori som jeg fant relevant å ta med i forhold til problemstillingen min. Det var mye usikkerhet og forvirring underveis. Etter en ny runde med utprøving og brainstorming ved hjelp av blyant og papir, kom jeg frem til tre nye kategorier til erstatning for de første. Disse ble mine slutt kategorier: *Jeg*, *Konteksten* og *De andre*. Kategorien *Jeg* handler om at de døvblinde får en oversikt over konkrete ting nært i omgivelsene. Neste kategori, *Konteksten*, tolket jeg først til å omhandle sosial deltakelse (da under et annet navn). Denne kategorien måtte endres igjen: I forbindelse med å knytte kategorien opp mot relevant teori, søkte jeg etter teori knyttet til sosial deltakelse. Analysearbeidet førte til at jeg fant et mønster i at kategorien handler om å få tilgang til konteksten rundt den døvblinde på et overordnet nivå. Da jeg gikk tilbake til empirien igjen, fant jeg flere utsagn som var sammenfallende med dette. Den tredje kategorien, *De andre*, tar for seg væremåter og handlinger hos de den døvblinde samhandler med. Videre er informantenes beskrivelser sortert i momenter som jeg har funnet meningsbærende. I virkeligheten vil det være samspill mellom alle de tre hovedkategoriene. De vil virke sammen og gripe inn i hverandre. Å skille dem fra hverandre og ordne dem i en rekkefølge kan derfor være utfordrende, men også nødvendig for å skaffe oversikt. Ut fra min tolkning anser jeg slutt kategoriene med påfølgende momenter som dekkende, og at de fanger informantenes opplevelse av bruk av haptiske signaler.

I neste steg begynte jeg å lete etter teoretiske perspektiver å knytte kategoriene opp imot. Dette er i samsvar med at jeg er inspirert av grounded theory, altså at mine slutt kategorier er utgangspunktet for å søke etter relevante teoretiske perspektiver. Da de teoretiske perspektivene var på plass, begynte jeg å finne mer presise navn på kategoriene. Jeg gikk igjen tilbake til datamaterialet. I empirien fant jeg data som ga meg innspill til mer dekkende nye undertitler til kategori 1 og 2, henholdsvis ”herre over situasjonen” og ”inngangsporten”. Kategori 3 kalte jeg til slutt ”på høyde med situasjonen”. I tillegg har jeg valgt å hente inspirasjon fra teorien og lage hovednavn til kategoriene. Kategori 1 fikk hovedtittelen *Aktør i egen tilværelse* og kategori 2 hadde jeg allerede funnet et dekkende navn til i en tidligere runde: *Konteksten*. Kategori 3 kalte jeg *Sosialt kompetent*.

Avklaring av tegnsetting i *empiri og analyse*-delene:

- Alle sitatene er nummererte, fordi jeg i drøftingen av og til gjengir deler av hele sitater. Hensikten er at det skal være enkelt å gå tilbake til de hele sitatene i *empiri og analyse*-delen. Andre ganger parafraserer jeg sitater. Det vil si at jeg gjengir disse meg egne ord. Når jeg parafraserer enkeltsitat fra en person, vil også disse bli nummerert, men ikke hvis jeg trekker frem fellesnevneren for alle informantene om et moment.
- I noen sitater i empiridelen står enkelte ord i parentes uten kursiv, (xxx), og det er da forskerens forståelse av hva informantene snakker om som blir tydeliggjort.
- Symbolene (...) indikerer at samme samtaletema har kommet opp på flere tidspunkter i intervjuene.

4.2 Aktør i egen tilværelse - ”Herre over situasjonen”

I datamaterialet kom jeg frem til at informantene er opptatt av informasjon om de nære omgivelsen rundt seg, hvor ting og personer befinner seg. Dette går på informasjon om ting som er relativt *statiske* i situasjonen. Jeg knytter dette til det å *være aktører i egne liv*. Utsagnene som min tolkning bygger på presenteres fortløpende i teksten, gruppert som fem momenter. Etter analysen av empirien presenteres relevant teori og til slutt drøftes empirien mot denne teorien. Relevant teori fra studiens tematikk trekkes også inn.

4.2.1 Empiri og analyse

I datamaterialet kom det frem at de døvblinde uttrykte at deres sansetap kan bli mindre fremtredende i deres hverdag når de bruker haptiske signaler som støtte i kommunikative situasjoner.

Synne (1): *De (haptiske signalene) hjelper både synet og hørselen. Jeg er avhengig av de haptiske signalene. De hjelper meg slik at jeg får med meg både det øynene ikke ser og ørene ikke hører.*

Mona (1): *Ja, altså å få haptiske signaler betyr ALT for meg, rett og slett. Fordi det blir så fattig hvis ikke jeg får noe eh... får noe haptisk. Jeg får bare stemmen. Det kan ikke sammenlignes. Det blir som om du skulle gå med en skjerm foran øynene. Det blir ikke så mye igjen. Men eh... eh... det med liksom når jeg sier at haptisk erstatter en del av det tapte synet, så tror jeg kanskje det kan være et ganske godt bilde for hva haptisk kan bety. For det...du får alle inntrykkene som jeg så før... jeg får ikke alle, det gjør jeg ikke, selvfølgelig eh... hvertfall er det (haptiske signaler) veldig nyttig sammen med andre, å få litt beskrivelse.*

Hvis det er litt bakgrunnsstøy er det umulig å utnytte hørselsresten for å nyansere hva som blir sagt... og det er veldig mange misforsoppfatninger, misforståelser. Det er jo hele tiden! Og når du ikke hører det som blir sagt eller ser det som skjer... Kanskje ikke oppfatter spøken eller poenget eller... og andre ler, men jeg selv har ikke oppfattet hva som ble sagt eller....Heller ikke synet er der er det vrient. Det blir virkelig det uttrykket at tolken blir mine ører og øyne, er det virkelig dekkende i sånne settinger.

Anja (1): *Jeg sier at mine øyne ikke kan se detaljer, dermed kan vi tegne på ryggen, skulder, overarm av det som jeg ikke kan se. Jeg ser nytteverdien av det (haptiske signaler), og jeg pleier å si at em.,...at man har et bilde, og det bilde kan vise veldig mye som en fotograf ville si, at et bilde forteller mer enn tusen ord. For døvblinde må man si de ett tusen ordene, men hvis en kan tegne går det fortere. Haptiske signaler sparer en tid, og energi for å oppfatte hva som skjer, så nytteverdien er ganske store når en bruker haptiske signaler.*

Informantene uttrykker hvordan de haptiske signalene erstatter delvis tap av syn og hørsel. Synne forteller at hun får mer informasjon om hva som skjer i omgivelsene når det brukes haptiske signaler. Mona sier at i de situasjonene hvor hun kan utnytte sin hørselsrest, blir språket mangelfullt når hun kun hører stemmen. I situasjoner hvor hørselsresten ikke kan utnyttes, er det lett at det skjer misforståelser, forteller hun også. For å forklare hvordan det oppleves å ikke se hva som skjer i omgivelsene, bruker hun metaforen *å gå med en skjerm foran øynene*. Anja bruker også en metafor for å illustrere poenget om hvor viktig det er å beskrive alt i omgivelsene og de haptiske signalene kan hurtig beskrivelse omgivelsene. Ut fra det informantene sier, kan man anta at situasjonen kan gjøres mer smidig hvis haptiske signaler brukes.

Som døvblind kan det være utfordrende å vite hvor man befinner seg i omgivelsene og informantene uttrykker:

Mona (2): *Ja... det kan være en ren praktisk hvor jeg skal sitte når jeg kommer inn i et rom. Jeg får beskrevet rommet på haptisk.*

Synne (2): *Ja... jeg synes det er greit når vi kommer inn i et rom at det blir fortalt eller tegnet på ryggen hvordan rommet er, om det er firkantet eller hvordan det ser ut og hvor jeg står i rommet. Dermed har jeg fått et godt innblikk med det samme hvor jeg er i forhold til rommet og døra.*

Anja (2): *Em...da vi var i butikken eller restauranten, beskrives plassering (hvor en selv var i rommet) og det som var på tallerkenen på haptisk. Altså, først fokus på det som er nært og etter hvert det som er fjernt. Det kommer an på situasjonen og hvor god tid vi har (ler).*

Alle informantene vektlegger å få beskrevet rommet med hjelp av haptiske signaler og de viser til spesifikke situasjoner hvor det er til nytte. Mona knytter det opp mot avgjørelsen om hvor hun skal sette seg, og Synne ønsker noen referansepunkter å forholde seg til. Anja viser til en situasjon hvor hun ønsker å få oversikt over det som er nært henne først.

Det er ikke tilstrekkelig å vite hvor en selv er. Det er også viktig å ha en oversikt over hvor de andre i situasjonen er.

Anja (3): *Jeg er ikke så interessert i alle malerier på veggen om det er persisk teppe på gulvet eller kunst det tar jeg senere når jeg har ro og god tid. Så... det er menneskene jeg er opptatt av (ler), og vil vite hvor de er. Jeg er et sosialt vesen (ler). Eh... det er menneskene jeg stort sett forholder meg til når jeg ute.*

Synne (3): *Det blir videre fortalt hvor det er folk, bord og stoler. Da vet jeg med en gang at jeg ønsker å gå dit eller dit for å sette meg.*

Mona (3): *Så er det veldig greit å få den beskrivelsen hvor de andre sitter. Da velger jeg mer bevisst. Enten velger jeg bort dem (ler) eller setter meg seg ved siden av dem. Jeg blir på en måte herre over situasjonen eller å fange omgivelsene som Trine (Næss), sa så ofte.*

Her sier ikke informantene direkte at de bruker haptiske signaler i situasjonene som de trekker frem, men de bruker ord som *beskrivelse, fortalt og opptatt av*. På bakgrunn av min forforståelse, oppfatter jeg utsagnene dit hen at de snakker om haptiske signaler i disse situasjonene. Synne og Mona forteller at de får muligheten til å velge hvor de vil sitte når de vet hvor de andre er. Mona påpeker også at hun i denne sammenhengen blir *herre over situasjonen*. Anja påpeker at hun er et sosialt vesen og ønsker i første omgang å vite hvor de andre personene er.

Å kun vite hvor personene er, kan være lite informasjon å motta. Det er også betydningsfullt å vite hvor i forsamlingen den som prater befinner seg. Informantene opplever at det er utfordrende å diskriminere den som prater. Det vil si å orientere seg i forhold til lyden. I forhold til dette, sier informantene:

Mona (4): *La oss si en situasjon der hvor de du prater med sitter rundt et bord og prater. Det er gjerne halvmørkt (smiler) når en skal være sosialt, hyggelig stemning. For meg er det vanskelig å se de andre som jeg prater med og det gjør jo at jeg ikke kan lokalisere de som jeg sitter og prater med. Jeg kan se til høyre, men den som snakker kan egentlig sitte til venstre. En vil jo se på den en snakker med. Da får jeg signal på ryggen, retningen på den som prater.*

Anja (4): *Det er dette med kontakt, har jeg kontakt nå? Ja, øh... hvor skal jeg se, hvor er personen, retning. Jeg prøver å vise at jeg er interessert i å ha samtale med personen.*

Synne (4): *Vi er i et selskap eller noe sånt, da gjør hun (tolken) tegn for hvem som kommer og setter seg på en stol ved siden av meg eller litt bortenfor. Så vet jeg hvem som snakker hvis han starter å snakke eller jeg kan ta initiativ å snakke med personen. Det er vanskelig hvis jeg ikke får signaler for hvem som har kommet eller snakker, da vet jeg ikke hvem som snakker.*

Mona påpeker at de haptiske signalene gir henne informasjon om hvor de andre personene sitter, slik at hun kan vende blikket mot personen som snakker. Anja viser til at hun også ønsker å få lokalisert hvor personen som snakker befinner seg og på denne måten kan hun viset at hun er interessert å prate med personen. Synne forteller at hun får vite hvem som

kommer og setter seg ved siden av henne, slik at hun vet hvem som begynner å prate til henne eller hun selv kan ta kontakt.

I situasjoner der hvor det kan være mulighet for samhandling mellom den døvblinde og de andre, kan det også være praktisk å vite hvor andre personer er, trekker informantene frem.

Mona (5): *Eh...det (haptiske signaler) er veldig nyttig hvis jeg skal lede et møte. Da får jeg beskrevet hvordan folk sitter, hvor mange det er, hvor de sitter... selvfølgelig rommet først. Eh... hvis noen sitter til venstre og rekker opp hånden, så ser jeg i den retningen og sier vær så god. Da skjønner jeg at de har spørsmål.*

Anja (5): *Hvis jeg går inn i en butikk eller noe sånt, kan ekspeditøren stå foran meg, men jeg ser henne ikke. Da får jeg signaler at hun står på for eksempel klokken 2 (en teknikk for å presist lokalisere ting, mennesker og lignende) og da kan samtalen begynne. Det er litt vanskelig å ikke ha øyekontakt med den man snakker med, det vet jeg.*

Synne (5): *Når jeg er ute på butikken og skal handle, og så blir det vist haptiske tegn for å vise hvor ekspeditøren står. Tolken gjør tegn på ryggen og jeg kan spørre. (...)Tegnet ekspeditøren som kom og gikk for å hente noe og kom tilbake. Så jeg visste hva som foregikk i butikken, ja. Du kan tro det bare er småting, men for meg teller det. Som for eksempel hvor ble det av ekspeditøren. Jeg trengte ikke å spørre om det fordi tolken viste tegn på ryggen. Det er små ting, men...for meg så synes jeg at hvorfor skulle jeg ikke vite det da at han gikk for å finne fram noe?!? Så fikk jeg det forklart ved hjelp av haptiske tegn at han gikk og kom tilbake. Og det...så det er ting som jeg setter pris på, men andre tenker ikke over muligheten.*

Mona påpeker det praktiske ved å bruke haptiske signaler når hun skal lede møter. Da får hun for eksempel haptiske signaler om hvem som ønsker ordet. Både Anja og Synne viser til at de får beskrevet hvor ekspeditøren er i butikken. Synne poengterer at det er verdifullt for henne å få denne typen informasjonen.

Oppsummering

Informantene forteller om hvordan deres sansetap medfører ulike utfordringer i samhandling med andre. For det første påpekes det at det er utfordrende å få en forståelse for hvor en selv befinner seg i situasjonen. For det andre sier de at det er utfordrende å vite hvor de andre er i den sosiale settingen. For det tredje forteller de at det er utfordrende å diskriminere hvor personer som prater er i forhold til seg selv eller hvor personen er i situasjoner hvor det er mulighet for samhandling. De beskriver også hvordan de opplever at de haptiske signalene påvirker utfordringene i en positiv retning. Jeg tolker informantenes beskrivelser på et overordnet nivå til at den omhandler å få kontroll over sitt liv. Det å få kontroll over livet sitt kan relateres til ulike teoretiske perspektiver. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i empowerment-tankegangen fordi den omhandler å gi makten tilbake til de som er i en avmaktsituasjon. Dette finner jeg relevant fordi døvblinde i mange situasjoner vil være avhengig av hjelp fra andre. Som en forlengelse av empowerment, finner jeg det relevant å trekke inn Banduras perspektiv

om mestringsforventning. Denne vinklingen finner jeg relevant siden det handler om å få tiltro til seg selv, muligheten til å ta egne valg og være en aktør i eget liv. Dette finner jeg høyst aktuelt i forhold til informantenes uttalelser.

4.2.2 Teoretiske perspektiver på aktør i egen tilværelse

Empowerment har blant annet inspirasjon fra Paulo Freires frigjørende pedagogikk, og relateres ofte til personer som er i en avmaktssposisjon. Maktdimensjonen står derfor sentralt i begrepet empowerment (Askheim, 2003). Empowerment er et uttrykk for et ideal om respekt og likeverd i forholdet mellom mennesker. Mennesker, enkeltvis eller i fellesskap, skal ses på som subjekt i eget liv som har evner og mulighet for å påvirke sitt eget liv. Det handler om å overføre makten til den enkelte. Dermed styrkes den enkeltes forutsetninger, slik at den kan styre sitt eget liv mot egne mål og behov. Den enkelte vet hva som er godt for seg selv, som regel, og hver enkelt er ekspert på sitt eget liv (Slettebø, 2000). Det positive menneskesynet er til stedet i empowerment, så fremt forholdene blir tilrettelagt for at mennesket kan være et subjekt i eget liv (Askheim, 2007).

Empowerment kan deles inn i ulike dimensjoner. I den *strukturelle dimensjonen* (makronivå) blir empowerment sett på som en prosess av økende kollektiv politisk makt. Det kan for eksempel være ulikheter, urettferdighet og manglende mulighet til å ha kontroll over eget liv. I den *individuelle dimensjonen* (mikronivå) er empowerment beskrevet som å øke individets kontroll over eget liv, øke selvtillit, bedre selvbylde og øke ens kunnskaper og ferdigheter i forhold til egenkontroll. Disse faktorene vil føre til at individet blir aktør i eget liv, men personen kan ikke oppnå dette før det blir endringer i forhold til den strukturelle dimensjonen (Askheim, 2003). I skjæringspunktet mellom den individuelle og den strukturelle dimensjonen, vil funksjonen til den enkelte bli forbedret, og økt forståelse av prosessen med endring gjør oss i stand til å handle (Dalrymple og Burke, 1997 i Askheim, 2003). Dette vil være utgangspunktet for handling, og empowerment blir både et mål og et virkemiddel. Det å gjenreise eller etablere sin status for personer som er i en avmaktssposisjon, samt å bli aktør i eget liv er målet med empowerment. De skal bli likeverdige, kompetente og meningsberettigede borgere i samfunnet. Empowerment blir et virkemiddel for dette ved at makten og sosiale forhold blir skal bli mer jevnt fordelt mellom individene og samfunnet (Askheim, 2003). I denne sammenhengen er det en forutsetning at mennesket har tiltro til seg selv som aktør i eget liv.

Mestringsforventning ("self-efficacy") handler om individenes tiltro til sine evner til å utøve kontroll over sitt eget liv og hendelser som påvirker deres liv. Individenes tiltro til seg selv påvirker hvordan de føler, tenker, motiverer seg og oppfører seg. Troen på å utøve kontroll over sitt liv påvirker for eksempel livsvalg, motivasjon og sårbarhet for stress og depresjon. Livet inneholder ofte hindringer, motgang, frustrasjon og ulikheter. Derfor må individene ha en sterk tro på å ha innflytelse over sitt liv for å lykkes. Individenes tiltro til innflytelse på egne liv kan for eksempel knyttes til mestringserfaring (Bandura, 1994). Mestringserfaring handler om våre erfaringer. Hvis vi tror at vi vil lykkes, øker vår mestringsforventninger, og motsatt hvis vi antar at vi vil mislykkes (Bandura, 1997). Personer som utvikler mestringsforventning vil oppleve trygghet og mening ved at de kan forberede seg på det som skjer videre. Bekymring kan være en konsekvens hvis personer ikke har mulighet til å få innflytelse på sitt eget liv (Befring, 2008).

I aktørperspektivet kan to forhold trekkes frem for å få en forståelse av våre handlinger. Det første er vår virkelighetsoppfatning. Den inneholder våre oppfatninger og forståelse av situasjonen eller virkeligheten som vi er en del av, og den er subjektiv. Våre meninger og handlinger er basert på vår virkelighetsoppfatning. Det andre forholdet er knyttet til momenter som kan påvirke våre handlinger. Det være seg mål, ønsker eller verdier. Det kan dreie seg om handlinger som peker fremover og om noe vi ønsker å oppnå. Eksempelvis kan det handle om å oppnå og handle i samsvar med en bestemt sosial regel eller være lik alle andre (Nordahl, et al., 2009).

4.2.3 Drøfting

Det første momentet informantene trekker frem er at de haptiske signalene er veldig verdifulle i kommunikative situasjoner. Synne sier at (1): (...) *jeg er avhengig av de haptiske signalene*, mens Mona beretter (1): (...) *ja, altså å få haptiske signaler betyr ALT for meg, rett og slett*. Anja understreker at for døvblinde er det tidkrevende å få beskrevet alt rundt seg, men det går hurtigere når man bruker haptiske signaler i samhandlingen (sitat 1). Dette stemmer overens med Edberg, et al., (2009) som påpeker at sansetapet hos døvblinde medfører at det er vanskelig å oppfatte omgivelsene uten støtte. Utdragene fra informantene kan også tyde på at de opplever en større grad av mestring, slik Bandura (1994) skriver om. Årsaken kan være at de får lettere tilgang til omgivelsene og slik får troen på at de bedre kan mestre sine liv. Dette

kan igjen føre til at de opplever å være likeverdige deltakere i samhandlingen, jf. Slettebø (2002), når de bruker haptiske signaler.

I datamaterialet kommer det frem at informantene vektlegger å vite hvor de selv befinner seg i rommet. De uttrykker at de får dannet seg et godt bilde av omgivelsene når de får beskrevet rommet via haptiske signaler. Et bilde av omgivelsene er nødvendig for at den døvblinde skal kunne ta egne valg, og slik sett bli handlingsorientert. Dette kan knyttes til at handlingsmulighetene trer frem i skjæringspunktet mellom den individuelle og strukturelle dimensjonen, jf. Dalrymple og Bruke (1997) i Askheim (2003). En annen fordel er at de får muligheten til å velge på et sikrere grunnlag hvorvidt de vil gå eller bli værende i situasjonen, som Rönnblom (2009) nevner. Hvor en skal gå, sitte eller stå kan være sentrale spørsmål som dukker opp hos døvblinde. Følelsen av at en ikke mestrer og ikke har kontroll over situasjonen kan frafalle hvis en vet hvor en befinner seg i omgivelsene. Det kan da være rimelig å anta at mestringsforventningen øker, som Bandura (1994) viser til, i form av at personen kan føle seg i stand til å håndtere en situasjon, få overført makt til seg selv og styre sitt eget liv mot egne behov som Askheim (2007) skriver om.

I tillegg til hvor de selv er i rommet, får informantene angitt via haptiske signaler hvor andre personer i rommet befinner seg. Slettebø (2000) poengterer at individet er et medvirkende subjekt i sitt liv. Informantenes utsagn kan tolkes til at de haptiske signalene er en teknikk nettopp for å i større grad bli et subjekt i eget liv, ved at forholdene blir tilrettelagte for å ta egne valg. Man kan si at de haptiske signalene på denne måten gjør den døvblinde til et mer selvstendig individ. Informanten Anja trekker frem (3): (...) *så... det er menneskene jeg er opptatt av (ler), og vil vite hvor de er. Jeg er et sosialt vesen (ler)*. I denne sammenhengen sier Synne (3): (...) *da vet jeg med en gang at jeg ønsker å gå dit eller dit for å sette meg*. Den tredje informant, Mona, påpeker (3): (...) *da velger jeg mer bevisst. Enten velger jeg bort dem (ler) eller setter meg seg ved siden av dem*. Deres utsagn tydeliggjør at de får muligheten til å selv vurdere og ta en avgjørelse om hvor og med hvem de ønsker å sitte. Dette er i tråd med aktørforståelsen og det å underbygge trygghetsfølelsen, som Befring (2008) skriver om.

Videre kommer uttrykker informantene at de haptiske signalene blir benyttet for å lokalisere den personen som snakker. Våre handlinger er basert på vår virkelighetsoppfatning, fremhever Nordahl et al. (2009). Gjennom at den døvblinde får haptiske beskrivelser av hvor den som prater befinner seg, kan de få en riktig virkelighetsoppfattelse. De kan da også unngå å selv bruke krefter på å lokalisere den som prater. Fordelen kan altså være at den døvblinde

får utnyttet sin eventuelle syns- og/eller hørselsrest bedre, jf. Edberg et al. (2009), ved at den døvblinde kan søke direkte i riktig retning med blikket eller vende øret direkte mot der samtalepartneren befinner seg. Det å få angitt hvor den som prater er, via haptiske signaler, medfører trolig også at den døvblinde koordinerer sine aktiviteter i samhandlingen på en bedre måte. Den døvblinde kan få anledning til å vise at han eller hun er interessert i kontakt ved å rette kroppsspråket mot riktig person. Dette øker muligheten for å delta aktivt i samtalen. Den døvblinde kan således oppnå å bli en mer likeverdig, kompetent og meningsberettiget deltaker, jf. Askheim (2003), og få oppleve mestring som deltaker i samhandlingen, slik Bandura (1994) vektlegger.

Dernest kommer det frem i datamaterialet at informantene synes det er viktig å vite hvor personer som de kanskje skal samhandle med er. Synne sier blant annet dette om haptiske signaler knyttet til en handlesituasjon (5): (...) *tegnet ekspeditøren som kom og gikk for å hente noe og kom tilbake. Så jeg visste hva som foregikk i butikken, ja. Du kan tro det bare er småting, men for meg teller det.* Anja viser også til en handlesituasjon, hvor hun uttaler (5): (...) *da får jeg signaler at hun står på for eksempel klokken 2.* Mona sier (5) at å bruke haptiske signaler er praktisk er nyttig når hun skal lede møter. Sitatene kan peke i retning av at de haptiske signalene medfører at de døvblinde blir mer kompetente borgere, noe som empowerment-tankegangen vektlegger. Fordelen med de haptiske signalene er at døvblinde får løpende informasjon om hva som skjer i omgivelsene uten at deres handlinger forstyrres, jf. Næss (2006) og Lahtinen (2008). Signalene kan øke meningsforståelsen og trygghetsfølelsen i forhold til det som skjer i omgivelsene. Slik kan de døvblinde opparbeide seg mestringserfaring og videre forventning om å mestre lignende situasjoner senere, som Bandura (1994;1997) fokuserer på.

Lahtinen (2007a) understreker at det må være et godt samarbeid mellom den døvblinde og den som utfører de haptiske signalene. I dette samarbeidet kan ett moment problematiseres; i hvor stor grad er den døvblindes tilgang til omgivelsene basert på en annen person sin oppmerksomhet? Den som utfører signalene på den døvblinde velger ut hvilken informasjon den døvblinde skal få tilgang til, og den døvblinde er ikke kjent med hvilken informasjon i omgivelsene han går glipp av. Dette indikerer at den som utfører de haptiske signalene har mye makt i situasjonen og det illustrerer et asymmetrisk forhold mellom den døvblinde og den som utfører signalene. Likevel, denne asymmetrien er tilstedet i enhver tolkesituasjon, og kan neppe sies å bli forverret ved bruk av haptiske signaler.

4.3 Konteksten - ”Inngangsporten”

Det andre funnet jeg kom frem til i analysen av datamaterialet er at informantene viser til at det er sentralt å vite noe om utviklingen i situasjonen de befinner seg i, ofte i form av informasjon om hva ulike personer gjør. Dette kan relateres til det som er *dynamisk* i situasjonen. Videre presenteres informantenes poeng gjennom tre momenter. Teksten er så bygd opp likedan som det forrige delkapitlet.

4.3.1 Empiri og analyse

I sosiale situasjoner skjer det mye og for døvblinde er det ikke så lett å få oversikt. De uttrykker:

Mona (6): *Også det med at for eksempel at det er satt frem kaffe eller drikke bakerst i rommet. Og jeg er litt usikker på om vi kan forsyne oss. Jeg kunne tenkt meg en kopp kaffe, men ønsker ikke å være den første. Da får jeg det beskrevet at de har begynt eller forsynt seg med kaffe på haptiske signaler på ryggen. Jeg vil ha beskrevet mest mulig fordi jeg vil være den... Det blir på en måte det samme som synet. Dere oppfatter masse, men ikke at på en måte... tenker over... dere bare registrerer og så er det borte igjen. Blir på samme måte med haptisk for meg.*

Anja (6): *Så lenge det er haptiske signaler, vil jeg vite alt som skjer rundt meg, ja (ler). En gang satt jeg i en forelesing. Tolken tok en håndreferanse på en lokalisert person på ryggen. Og jeg hadde fingrene til hår. Den personen satt og gnei seg og dro seg i håret, snørret med nesa og tygget tyggegummi (viser de haptiske signalene) og det fikk jeg vite.(...) En del signaler produseres underveis, improviseres med fantasien. (...) De blir kombinert med stemme.*

Synne (6): *Jeg var på mannekengoppvisning. Der fikk jeg det (haptiske signaler) fullt ut. Jeg fikk informasjon om både hva som skjer på scenen, beskrivelser av farger og klær. Jeg synes at jeg har mye mer. Jeg visste mer enn de som satt ved siden av meg på grunn av de haptiske signalene som ble gitt på ryggen og overarmen. Jeg så for meg hvordan de gikk og trippet oppå der (scenen), og hvordan de svingte seg rundt og hvordan de smilte.*

Anja (7): *Da jeg var på et kompetansesenter for ikke så lenge siden, så fikk jeg vite hvem som hadde samtale med kursholder. Tolken beskrev også andre ting i situasjonen, hvem som gikk eller kom og hvem som hentet vann i vanddispenseren, kjeks eller kaffe eller andre (ler med glimt i øyet).*

Informantene ønsker å vite mest mulig om hva som skjer i situasjonen de er en deltaker i. For at de skal få muligheten, trekker Mona paralleller mellom synsfunksjonen og haptiske signaler. Hun fokuserer på de haptiske signalene som er av interesse. De haptiske signalene kan gi Anja oversikten over både om ting som andre kanskje ikke ønsker hun skal se og generelle ting som skjer i omgivelsene. Synne forteller at hun føler seg som en av de andre deltakerne når hun får beskrevet hva som skjer for eksempel på mannekengoppvisning via haptiske signaler. Hun understreker at til tross for at hun ikke kan se meg sine egne øyne hva

som skjer i omgivelsene, kan hun likevel få en følelse av at hun gjør det med haptiske signaler.

I forhold til deltakelse i samhandlingen kan det være utfordrende å vite når en kan komme til orde for døvblinde. To av informantene har erfart at haptiske signaler kan gjøre at de får til å delta i situasjonen på en naturlig måte uten å bryte inn der hvor det ikke passer seg i mer formelle situasjoner.

Mona (7): *Jeg vil ha så mye haptisk som mulig, men det er selvfølgelig litt avhengig av situasjonen.... La oss si at jeg er på en konferanse eller kurs der det er mye folk. Jeg vil ha beskrevet hvor blikket til foredragsholderen er. Ser han i retningen av meg eller hvordan blikket går. Det kan være at jeg har lyst til å rekke opp hånden, da kan det være greit å gjøre det når foreleseren eller den som snakker ser i retning av meg.*

Synne (7): *Jeg deltar på et møte og jeg ønsker å spørre... Jeg ser ikke når jeg kan komme inn med min kommentar når det er mange som rekker opp hånden. Da har...det er veldig greit med signalet ja eller nei fra tolken. Jeg rekker opp hånda, vet du, og så kan tolken gi tegn til meg om når jeg bare kan snakke eller spørre*

Ut fra min forforståelse, tolker jeg Monas utsagn *beskriver* og Synnes signalet *ja eller nei fra tolken*, dit hen at de bruker haptiske signaler knyttet til de ulike teknikkene de trekker frem. Mona viser til at hun ønsker å vite hvor blikket til foreleseren er, slik at hun kan rekke opp hånda mens han ser på henne. Synne forteller at hun får signaler fra tolken når hun kan si det hun har på hjertet.

I andre situasjoner kan haptiske signaler oppleves som sikkerhet for informantene:

Synne (8): *Når det er stille i et kurs, altså kursleder gjør.. at kursleder leser eller blar om og leser i foredragspapirene. Da får jeg tegn på det, hva han gjør og da vet jeg hva han holder på med. For hvis jeg ikke får det, vet jeg ikke hvorfor det plutselig ble stille i rommet. Hva skjer nå, tenker jeg. Så derfor synes jeg det er så bra med sånne tegn.*

Anja (8): *Eh...når jeg hører bruddstykker, så vil jo haptiske signaler bekrefte det jeg hører, altså signaler fra nå går X (en person), så tolken tar på haptisk til xxx (et sted) og er det. Det er et viktig supplement for å slippe for i stede å spørre hva var det du sa. Så det sparer en del energi.*

Mona (8): *Men eh... i og med at vi også er sårbare i kommunikasjon med andre, da tenker jeg ikke non-verbal, men verbal kommunikasjon, det som blir sagt. Så det er klart at haptisk gir meg en sikkerhet eller trygghet i det jeg tror jeg oppfatter er riktig. Det kan være at det blir sagt noe morsomt og jeg smiler ikke. Jeg kan få en tilbakemelding på at det var noe... kanskje det var noe, spørre om igjen eller... misoppfatte.*

Synne forteller at hun blir usikker i de situasjonene hvor noen hun forventer skal prate kontinuerlig plutselig blir stille. De haptiske signalene gir henne en forklaring på hvorfor det oppstår et brudd i forhold til hennes forventninger og det avklarer situasjonen. Anja sier at hun får en bekreftelse på det hun hører, både via tale og haptiske signaler. Hun mottar

informasjonen via flere sansekanaler samtidig, som i kombinasjon sikrer oppfattelsen av situasjonen. Mona nevner at i forhold til verbal kommunikasjon, fungerer haptiske signaler som et sikkerhetsnett for henne slik at hun får en bekreftelse på det hun oppfatter er riktig.

Oppsummering

Informantene påpeker at deres sansetap medfører at det er utfordrende å danne seg et helhetsinntrykk av situasjonen uten haptiske signaler. To av informantene påpeker utfordringen med å fungere kompetent i turtakingsprosessen i samhandlingen og beskriver to ulike måter haptiske signaler kan brukes i turtakersituasjoner. Alle viser til at de haptiske signalene kan gi de en sikkerhet på at det de oppfatter er riktig. Jeg tolker informantenes opplevelser å omhandle at de ønsker å få en oversikt over det dynamiske i situasjonen. Derfor finner jeg det relevant å trekke inn teoretiske perspektiver om konteksten.

4.3.2 Teoretiske perspektiver på konteksten

Konteksten kan forstås som sammenhenger eller omgivelser som er relevante for å forstå eller produsere samspillet (Svennevig, 2009). Videre anses konteksten som rammen eller sammenhengen rundt samspillet. For å forstå samspillet er det viktig å forstå meningen med det som skjer i konteksten (Røkenes & Hanssen,

Figur 5 -Rubins vase. Hva ser du? (Kitaoka, 2008).

2002). Ytringer inngår i en kontekst og ytringen kan være non-verbale, verbale uttrykk og gjenstander. Med andre ord alt som kan si oss noe. For at ytringen skal bli meningsfull er den avhengig av konteksten og denne står alltid i relasjon til en ytring (Svennevig, 2009). Dette kan illustreres med Rubins vase (se illustrasjon ovenfor). Med å veksle mellom figur og grunn, det vil si konteksten, vil du se ansiktsprofiler eller en vase. I figur-grunn-relasjon vil mening (figur) være avhengig av konteksten (grunn). På den ene siden skapes konteksten av deltakerne i samhandlingen og på den andre siden er konteksten en forutsetning for samhandlingen. Informasjonen som er tilgjengelig for deltakeren er utgangspunktet for å skape konteksten. Sansene og minnet er kildene for å innhente informasjon om omgivelsene, og basert på disse to kildene kan vi skape ny kunnskap. Alt vi kan se, høre, lukte og kjenne utgjør omgivelsene. I minnet kan vi lagre mer abstrakte omgivelser enten i vår mentale encyklopedi eller dagbok. Encyklopedi omhandler allmenndannelse og kunnskap om samfunnet. Dagbok handler om at individene husker minner, erfaringer og hva som har blitt sagt tidligere i samtalen og lignende samtaler. I kommunikasjonssituasjonen må både de

fysiske og abstrakte rammene være tilgjengelig for deltakerne slik at det kan dannes språkbruk (Svennevig, 2009).

I samhandlingen er det mange kontekster som kan gi mening og hver sin kontekst har sine markører (kjennetegn). Konteksten gir oss signaler om hvordan ord, uttrykk, handlinger og samværsformer skal forstås, og hva som er passende atferd i en gitt situasjon. For å nyansere konteksten, kan den deles opp i underkategorier (Røkenes & Hanssen, 2002). Jeg har valgt å vise til noen kontekster som er relevant for empirien i denne delen av studien.

Røkenes og Hanssen (2002) skriver at alle markørene påvirker samhandlingen, for eksempel hvordan vi oppfatter og oppfører oss. Relasjonen og samspillet i samhandlingen reguleres av kontekstene. Den *fysiske kontekst* omhandler materielle ting som er tilgjengelig for partene i samhandlingen. Videre spiller den *kulturelle kontekst* (meningskontekst) en rolle for at kulturene legger føringer for væremåter og hvordan ord og uttrykk skal forstås. En annen type kontekst, *sosiale kontekst*, er knyttet til at det er ulike regler for fortolkninger og væremåte hos sosiale lag og grupper, kjønn og aldersgrupper. Hvilken arena vi befinner oss på påvirker også den sosiale konteksten.

Svennevig (2009) skriver også om kontekstmarkører. Slik jeg tolker hans begrep *kulturell kontekst*, er det i samsvar med Røkenes og Hanssen (2002) sitt begrep. Svennevig (2009) bruker henholdsvis begrepet *situasjonskontekst* der hvor Røkenes og Hanssen (2002) bruker *sosial kontekst*. Jeg har valgt å forholde meg til Røkenes og Hanssens begreper videre i teksten. Svennevig (2009) skriver om *tekstuell kontekst*. Det innebærer at ytringene bygger på hverandre.

4.3.3 Drøfting

Informantene uttrykker at det skjer mye i sosiale situasjoner hvor det er mye folk og i disse situasjonene er det utfordrende å få oversikten over situasjonen. De påpeker at haptiske signaler er praktiske å bruke for å få en viss oversikt. Dette kan knyttes til den *fysiske konteksten* som Røkenes og Hansen (2002) nevner.

Mona viser til en situasjon (6): (...) *det er satt frem kaffe eller drikke bakerst i rommet. Og jeg er litt usikker på om vi kan forsyne oss. Jeg kunne tenkt meg en kopp kaffe, men ønsker ikke å være den første.* Sitatet kan vise at informanten er sjenert, og haptiske signaler kan være en

teknikk for å diskret gi den døvblinde informasjon om at det er flere som har forsynt seg. Dermed kan den døvblinde hente seg drikke uten å være den første som gjør det og hennes handlinger kan være i tråd med hennes væremåte. Anjas utsagn om da hun fikk informasjon om hvem som utførte en uvanlig maner, gned seg i håret og snørret med nesa, i en sosial sammenheng (sitat 6), kan trekkes inn. Det omhandler også det å få et inntrykk av de andre som er tilstede i den fysiske konteksten. Sistnevnte historie er et eksempel der en annen kommunikasjonsform mellom tolk og bruker, som tale eller tegnspråk, vil være mindre passende, da man formidler ting som man ikke ønsker at andre skal vite om. Svennevig (2009) skriver om at utgangspunktet for ny kunnskap er sansene og minnet. I kontrast til Vidje (2010) og Edberg et al. (2009) sine teoretiske prediksjoner angående at døvblinde har utfordringer med å innhente ny informasjon, kan empirien tyde på at haptiske signaler til en viss grad kan hjelpe på dette.

Synne forteller om en gang da hun deltok på mannekengoppvisning og hun sier (6): (...) *jeg så for meg hvordan de gikk og trippet oppå der (scenen), og hvordan de svingte seg rundt og hvordan de smilte.* Ut fra dette utsagnet kan man tenke at de haptiske signalene bidrar til at døvblinde tilegner seg ny informasjon på en måte som er mer på linje med personer som ikke har sansetap. I tillegg kan hun sitte igjen med flere minner som blir lagret i hennes dagbok som Svennevig (2009) skriver om. Årsaken er at de haptiske signalene kan gi henne en rik beskrivelse av hva den fysiske konteksten inneholder der og da. Hvis informasjonen skulle blitt gitt til henne i etterkant derimot, kan det hende at hun ikke hadde fått den samme opplevelsen av å delta på showet og beskrivelsene kunne ha blitt mindre levende. I tillegg kan hukommelsen til personen som skal gjenfortelle øyeblikket sette en begrensning på hvilken informasjon hun hadde fått i etterkant av hendelsen.

Raanes (2001) og Hem og Gundersen (2007) skriver at mange døvblinde bruker tekniske hjelpemidler, som for eksempel høreapparat, og Overvik (2004) nevner at all lyd forsterkes når man bruker høreapparat. I omgivelser hvor det antas å være mye bakgrunnsstøy, slik som på mannekengoppvisning, kan det være en fordel å bruke haptiske signaler for å beskrive noe som skjer. Dette fordi det vil være utfordrende for den døvblinde å utnytte sin hørselsrest for å høre verbale beskrivelser. For døvblinde som benytter seg av visuelle sansen, jf. Raanes (2001), kan det være en utfordring å få dannet seg et helhetlig bilde av hva som skjer i situasjonen. Dette fordi de ofte har innsnevret synsfelt. Fordelen med haptiske signaler kan oppsummeres ved at signalene utnytter en sansekanal som ikke har nedsatt evne til å motta

informasjon. Det forutsetter blant annet at det er noen som kan gi signaler og at den døvblinde oppfatte signalene. Om denne forutsetningen er til stede, kan den døvblinde oppleve å være en mer fullverdig deltaker i den fysiske konteksten selv om de ikke ser med egne øyne hva som skjer. På denne måten kan de minske utfordringene med å få oppfatte omgivelsene i bruddstykker, slik Rönnblom (2009) skriver om.

Anja forteller om en episode da hun var på et kurs på et kompetansesenter og fikk haptiske signaler om blant annet hvem som pratet med kursholderen (sitat 7). Røkenes og Hansen (2002) påpeker at ulike kontekster har ulike føringer på hvordan vi skal oppføre oss. Dersom sansene fanger opp at to personer står i en privat samtale eller diskusjon mellom noen, vil det trolig være naturlig å vente med å ta kontakt med personene til de er ferdige med å prate. De haptiske signalene gir den døvblinde en oversikt over når hun kan gå bort og prate med personene. Uten informasjonen om konteksten, kan den døvblinde bryte inn i samtalen på et upassende tidspunkt. De haptiske signalene kan også gi den døvblinde en oversikt over hvem som snakker mye sammen. Det kan si noe om relasjonene mellom de øvrige deltakerne i den sosiale situasjonen.

To av informantene problematiserer det å komme til orde i mer formelle sammenkomster som i møter, og de trekker frem at haptiske signaler kan brukes effektivt i slike situasjoner. Den kulturelle og sosiale konteksten legger noen føringer for hvordan vi skal opptre. I møtesituasjoner vil det trolig være turtakingsregulering. Informantenes utsagn kan tyde på at det er lettere å tilpasse seg den sosiale atferden i forhold til turtakingsregulering i møtesituasjonen når de bruker haptiske signaler. Jeg tenker at de får muligheten til å opptre korrekt i forhold til den kulturelle og sosiale konteksten når det brukes haptiske signaler.

Datamaterialet viser at informantene kan føle seg tryggere på situasjonen ved hjelp av haptiske signaler. Disse utsagnene kan relateres til Svennevig (2009) sin påpekelse av den tekstuelle konteksten. Den innebærer at det som hender nå, må tolkes ut fra hva som har hendt før. Synne uttrykker (8): (...) *da får jeg tegn på det, hva han gjør og da vet jeg hva han holder på med*, Anja sier (8): (...) *når jeg hører bruddstykker, vil jo haptiske signaler bekrefte det jeg hører* og Mona trekker frem (8): (...) *jeg kan få en tilbakemelding på at det var noe... kanskje spørre om igjen eller...* Utsagnene peker i retning av at de haptiske signalene kan gi de døvblinde en bedre forståelse av hva som skjer i den tekstuelle konteksten. Berøringssystemet kan si noe både om hvem som gjør hva, og hvor ting skjer i forhold til hvor den døvblinde befinner seg, uten å forstyrre det som skjer. Dette kan redusere

engsteligheten for å ha misforstått og anstrengelser ved å sitte på vakt for å analysere hver minste bevegelse eller lyd i omgivelsene, som Raanes (1998) skriver om. I tillegg gir de haptiske signalene informasjon fortløpende, slik at det blir lettere å oppklare situasjonen med en gang og unngå misforståelser. Informantene kan dermed oppleve at samhandlingen i den tekstuelle konteksten blir mer meningsfull. En annen fordel kan være at det er en lavere terskel for å etterspørre informasjon, som de ikke har oppfattet via sin hovedkommunikasjonskanal, når det ikke skjer så ofte.

Ett av Anjas utsagn kan trekkes inn og problematiseres (6): (...) *Så lenge det er haptiske signaler, vil jeg vite alt som skjer rundt meg, ja* (1er). Utsagnet kan tolkes som at de haptiske signalene legger begrensinger for hvilken informasjon den døvblinde mottar. Årsaken er at systemet kan være mangelfullt i forhold til å ha signaler for alt som skjer i situasjonen. Det kan stilles spørsmålsteget ved hvorvidt informasjonen som kommer frem via haptiske signaler alltid vil være tilstrekkelig for å dekke det som skjer. Hvis signalene ikke er tilstrekkelige kan de gi et forenklet bilde av konteksten der få nyanser kommer frem. For å kompensere for dette, kan fortsettelsen på hennes utsagn trekkes inn, hvor det poengteres at improvisasjon av nye tegn der og da, kombinert med tale, er en viktig faktor for å få tilgang til omgivelsene. Svennevig (2009) viser til at minnet lagrer informasjon og erfaringer, og sett i forhold til det siste utsagnet kan det tyde på at når den døvblinde har fått et visst bilde av konteksten, kan det være enklere å tilegne seg ny informasjon via nye tegn. Dette fordi den døvblinde har lagret mye erfaring gjennom å ha deltatt i mange sosiale situasjoner, og etter hvert kan det føre til at man kjenner igjen visse handlingsforløp. Lahtinen (2008) og Michalsen og Bergh (2010) hevder at innføringen av nye uavklarte signaler kan være en faktor som oppfattes som støy for den som avleser de haptiske signalene. I og med at Anja får de nye signalene i kombinasjon av tale, kan de bli meningsbærende for henne.

4.4 Sosialt kompetent - "På høyde med situasjonen"

I datamaterialet gjenspeiler det seg at informantene ønsker å være sosialt kompetente i samhandlingen. Dette fordrer at de får informasjon om kroppsspråket til samhandlingspartnere og spesielt hvordan andre reagerer på den døvblindes handlinger. Slik informasjon går på det *relasjonelle* i situasjonen. Informantenes utsagn om dette presenteres gruppert som fire momenter. Tekstens videre oppbygning er likedan som de to forrige delkapitlene.

4.4.1 Empiri og analyse

Å fange opp hvordan andre personer i samhandlingen rundt den døvblinde responderer på det den døvblinde selv eller andre sier, er etterlengtet hos informantene.

Mona (9): *Det var jo (sukk).. ja...eh...det som er problemet når du mister synet, så mister du...muligheten til å se hvordan personene rundt deg reagerer på det du sier. Det er det største savnet. Det å miste synet. Jeg oppdaget fort at haptiske var en måte... å gi meg den beskrivelsen på en rask og diskret måte. Eh... slik at jeg satt igjen med flere minner når jeg kom hjem enn om jeg bare skulle hatt ordene.*

Så... tilbakemeldinger på nikk av noe av det jeg sa eller le av noe av det jeg sa eller er de litt spørrende eller at de oppfattet hva jeg mente. Så det synes jeg har vært veldig nyttig med å bruke haptisk. Det blir prikken over i'en (med haptiske signaler), uten tvil. Det blir jo ingen andre inntrykk hvis en ikke får bruke haptiske signaler for å beskrive hvordan de reagerer eller ja...

Det kan være at folk begynner å gjespe. Da kan jeg legge om kursen hvis jeg selv holder et foredrag. Tenke som så... ja, jeg må gjøre en vri i stedet for å lure på om folk følger med eller. At du får tilbakemeldingen at du er på høyde med situasjonen du er i. Likedan det med å få eh.. beskrevet hvordan folk reagerer når jeg snakker med dem. Eh... hvis de virker veldig uinteressert så er det veldig dumt av meg å dure i vei og prate eller å få tilbakemelding på at en er interessert i det jeg sier. Eh... i stedet for å lure på om jeg skal avslutte samtalen eller har jeg lyst å snakke lengre, men er usikker på (ler) hvordan vedkommende reagerer.

Anja (9): *I det sosiale samspeillet er haptiske signaler veldig viktig fordi i sosiale settinger ser jeg hvordan folk responderer på det jeg sier og gjør. Og da merker jeg hvis stemningen blir litt løsere eller folk begynner å prate mer sammen, og merker at flere snakker.*

Synne (9): *(...) Og så gjør tolken tegn om ekspeditøren er blid eller... slik at jeg vet det...når vi snakker sammen.*

Mona (10): *Når du er tunghørt og når du snakker med en person i et rom der det er støy eller flere som snakker samtidig, så er det veldig vanskelig å høre hva som blir sagt. Du oppfatter kanskje ett og annet ord her og der, og så er du usikker på hva de snakker om. Så for å unngå eller for å liksom å unngå eller styre, så er det er en tendens til at folk prater hele tiden. Da har tunghørte kontroll på samtaletema. Og hvis du ikke...ikke ser noe særlig i tillegg, kan den du snakke med uttrykke med kroppsspråket - å herregud, den historien har jeg hørt tusen ganger før (hermer etter noen som sier det med kroppsspråket). Og liksom kan du ikke, jah... Skjønner?!? Da er det med... haptisk utrolig viktig. For... det er ikke noe artig hvis personen blir oppfattet at den mangler sosiale antenner. For da, da blir du, du får heller ikke muligheten til å være medmenneske heller. Det kan hende at folk skygger litt unna deg. Du får ikke muligheten til å være... eh... noe godt medmenneske. Så, haptiske signaler er utrolig nyttig!*

Informantene beskriver på hver sin måte hvordan de haptiske signalene kan gi de en rask og diskret tilgang til andre personers responser. Mona problematiserer hva som skjer når synsfunksjonen blir svekket. Hun understreker at non-verbale komponenter er fraværende når hennes visuelle sans er redusert. Hun mener at haptiske signaler kan tilføye disse momentene i samhandlingen. Likedan påpeker Anja at hun får vite hvordan folk mottar det hun sier eller gjør via haptiske signaler, og Synne sier at hun mottar haptiske signaler om hvordan ekspeditøren sin væremåte er under deres samtale. Til slutt påpeker Mona at det kan være en tendens blant tunghørte og døvblinde til å velge en samtalestrategi der en selv prater mye, for

dermed å ha kontroll på hva det prates om. Hun tror at haptiske signaler kan være nyttige i slike situasjoner.

I en samhandlingsprosess handler det også om å respondere adekvat på det den andre sier.

Dette gir mulighet for en mer dialogisk væremåte i møte med andre. Informantene sier:

Mona (11): *Jeg vil være et medmenneske som kan på en måte kan... respondere på det som den andre sier og gjør. Og... det å bruke haptiske signaler da i sånne situasjoner er ekstra nyttig for... hvis du snakker med en person og har et teppe i mellom dere, så er det ikke så enkelt (ler). Du har lite å spille på. Du kan kanskje kun nyanser i stemmen, tonefall. Personen kan si ja å riste på hodet eller kroppsspråket kan vise det motsatte, men eh...når du bruker haptisk så klarer du liksom å oppfatte meningen i det som blir sagt. (...) Når det gjelder situasjoner sammen med andre... som litt mer relasjonsbetinget, så... har det vært episoder der hvor de har vært rørt eller på gråten de jeg har snakket med. Og det er veldig viktig å få den tilbakemeldingen på, slik at jeg kan legg opp til å være et medmenneske selv. Eh..hvis det har vært tårer i øynene eller så kunne jeg spørre om..jah, er det noe som har skjedd eller? Der er sånne situasjoner også. Andre situasjoner der den jeg snakker med spøker. Jeg har alltid problemer med å oppfatte når folk spøker eller fleiper. Jeg går alltid fem på (ler). Jeg er så godtroende. Jeg synes det er veldig greit å få det haptisert fordi en trenger ikke å dumme seg ut alltid (ler). Jeg forstår aldri... spøk... Dere kan på en måte se, men det gjør jeg heller ikke (ler). Men den som kan se kroppsspråk, ser at folk spøker. For min del er det nå umulig.*

Anja (10): *Haptisk kommunikasjon er unikt. Det reduserer følelsen av tap av kommunikasjon. De haptiske signalene øker muligheten til å få kommunikasjon i gang eller opprettholde kommunikasjon. Du får bekreftelse og kan ta direkte kontakt, at jeg tilrettelegger samtalen med å vise den andre at jeg ønsker å snakke med personen, så har vi den direkte kontakten. Da vil haptiske signaler vise det.*

Synne (10): *Når det (samtalen) fortsetter på noe som jeg ikke har fått med meg, blir det vanskelig å svare den andre ordentlig.*

Informantene beskriver hvordan de haptiske signaler kan støtte samtalen for å få tilgang til helheten i samhandlingen, slik at informantene kan respondere adekvat. Mona viser til at hun ønsker å være et medmenneske, men det er ikke så enkelt uten haptiske signaler. Likedan er det å oppfatte spøk utfordrende når hun ikke ser kroppsspråket. Anja poengterer at haptiske signaler er svært nyttige for å få kommunikasjonen i gang eller opprettholde den. Synne forteller at hun synes det er utfordrende å svare adekvat når hun ikke ser alt personen hun snakker med uttrykker.

For å handle kompetent kan kroppsspråket hos samtalepartneren gi oss mange hint om hvordan vi skal handle. Å få vite om personen er stresset er betydningsfullt i forhold til hvordan en skal handle videre i samhandlingen, synes informantene:

Anja (11): *Signal om at personen vil løpe videre er praktisk. Da signaliserer signalet at ok, at jeg kan snakke med personen senere. (pause). Mja, altså...smiler, imøtekommenhet, om de har det travelt. Eh...ja, hva heter det? Altså hvilken informasjon jeg vil vite når jeg møter folk, er om de er imøtekommende om vi kan snakke sammen. Det ønsker jeg å vite.*

Mona (12): *La oss si at jeg står og prater med en person som har det travelt og stresser, er på farten til å løpe videre. Det er fint at tolken kan formidle at personen har det travelt uten å gripe inn i samtalen. Det virker så dumt å si at personen har det veldig travelt (ler). Ja, da kan jeg si som så at jeg skjønner at du har det travelt, så vi kan snakkes senere. Da blir det en naturlig avslutning.*

Synne (11): *Jeg får aldri nok informasjon!!! Og som døvblind vil du vite. Du vil delta og da synes jeg det er veldig greit å få informasjon. For eksempel når jeg er treffer et kjent menneske. Eh... som kommer og hilser på meg. Jeg synes at det er greit å få informasjon på haptisk om vedkommende. For det er ikke alle gangene at du føler at du er ...ja, at du ble så glad du møtte vedkommende. Møtte mennesket eller at en har det travelt eller... jeg får fort en forståelse på tegn om sånne ting. Det er nyttig, synes jeg. At du får sånn informasjon i stedet for at tolken skal si det høyt, så kan en faktisk gjøre et tegn til meg på det ...eh... da synes jeg det er greit å slutte av samtalen. Ja,em... det er veldig viktig å få informasjon om vedkommende ser hjertelig fornøyd eller virker som å være stresset. Det synes jeg er god informasjon, da forholder du deg etter det. Det får jeg signaler om.*

Ut fra datamaterialet kommer det frem at informantene vektlegger å få vite noe om den andre ”er på farten”, slik at de kan handle deretter. Denne beskrivelsen kan haptiske signaler gi dem. Mona og Synne forteller at de synes det blir dumt at tolken skal si dette høyt under samtalen mellom den døvblinde og den andre.

Å handle kompetent poengteres også ved at informantene uttrykker ønske om å ikke snakke ut i løse lufta.

Synne (12): *Likedan får jeg signal på at personen går og stolen er tom. Hvis ikke tror jeg at det fremdeles sitter noen der. Ikke alle de rundt meg sier at de går. Jeg tror at personen fremdeles sitter der og begynner å prate til vedkommende, som har gått. Det er veldig greit at hun (tolken) gjør tegn for hvem som forlater stolen, så slipper jeg å snakke ut i lufta. Jeg synes ikke det er så trivelig å sitte og snakke for meg selv.(...) Og når er det noen som skal si noen ord i et selskap og at da er det slik at når det er i et selskap snakker alle, og en person skal si noe og den som ikke ser og hører holder fremdeles på å snakke. Da er det greit med tegnet at nå (viser det haptiske signalet ”stille i rommet”). Jeg får en forståelse av hva som skjer. Jeg hører ikke at taleren har begynt å prate og jeg prater likevel. Da er det veldig greit med haptiske signaler på ryggen at nå er det noen som snakker for at det liksom... det er veldig kjedelig å jabbe og det stilner mer og mer, men jeg hører ikke det.*

Anja (12): *Em....så det altså som er det kommer en forstyrrelse eller støy som forstyrrer den jeg prater med, vil jeg ha et signal om det. Om det er en telefon eller plutselig blir personen borte, gjorde noen andre ting. Jeg kunne bare fortsette å prate fordi jeg hører bare en stemme, men det er ikke meg personen snakker med. Så skjønner jeg at det er en telefon.*

Mona (13): *Eh... bare å finne ut hvor folk sitter rundt deg, hvor mye det sliter og tar fokuset fra samtalen. Det å bare vise enkle retninger (ler) på ryggen liksom bare...ja...det gir beskjed hvor den som sitter hen den som snakker. Så føler du deg mer på høyde med situasjonen, fordi da vet jeg at jeg ser mot den som snakker i stede for å lure på om en sitter der og skal en se en annen vei og gå glipp av det som blir sagt, og få de til å gjenta... Så...ja...du får ikke den gode samtalen da. Og jeg kan svare riktig person.*

Synne forteller om at hun får haptiske signaler når personen som sitter ved siden av henne går. På denne måten unngår hun å prate til noen som ikke er der. Hun forteller videre at hun

får signaler om at det for eksempel skal være en tale i et selskap, slik at hun unngår å prate til andre personer som har vendt fokuset vekk fra henne. Anja nevner at hun ønsker å vite om det er noe som forstyrrer samtalen mellom henne og den andre, og informasjonen kan du få via haptiske signaler. Mona tar opp at hun lettere kan være en kompetent samtalepartner når hun får angitt hvor den hun skal svare sitter.

Oppsummering

Gjennom de ulike momentene ovenfor trekker informantene frem at det er utfordrende å være døvblind i samhandlingen og likevel opptre kompetent. De trekker frem at de synes det er utfordrende å oppfatte hvordan andre responderer på det de sier og utfordrende å respondere adekvat når de ikke oppfatter andres stimuli. Andres væremåte, som at samtalepartneren er stresset eller om det kommer en form for forstyrrelse mellom den døvblinde og samtalepartneren, vektlegges også. Jeg tolker empirien slik at informantene ønsker å opptre som sosialt kompetente samtalepartnere i samhandlingen. På bakgrunn av at de uttrykker dette, finner jeg det hensiktsmessig å trekke frem teori knyttet til sosial kompetanse og sosial persepsjon.

4.4.2 Teoretiske perspektiver på å være sosialt kompetent

For å lykkes med samhandlingen kreves det en viss kompetanse hos individene. Kompetanse består av underbegreper som kognitiv kompetanse, fysisk kompetanse og sosial kompetanse (Ogden, 2009). Jeg har valgt å utdype kun sistnevnte, siden den er sentral for empirien i studien. Dernest har jeg valgt å vise til to perspektiver innenfor den sosiale kompetansen: *kontekstuellet perspektiv* og *kommunikasjonsperspektiv*. Disse to perspektivene er tett knyttet til hverandre og derfor har jeg valgt å se de under ett i oppgaven. Sosial kompetanse i et *kontekstuellet perspektiv* handler om å ha evner til å tilpasse sin atferd til ulike forventninger og krav i ulike situasjoner. Dette indikerer også å tilpasse sin atferd til kulturen (Ertesvåg, 2003). Sosial kompetanse fra et *kommunikasjonsperspektiv* anses som evnen til samspill med andre. Det oppstår altså et samspill mellom to eller flere personer som kommuniserer med hverandre. Å være sosialt kompetent innebærer å bruke ulike elementer i samspillet riktig i forhold til tid, situasjon og person (Hargie, 2006 i Utdanningsdirektoratet, u.å). De ulike elementene i samspillet kan handle om språklige ferdigheter, både verbale og non-verbale uttrykk. Sistnevnte kan utgjøre 50-80 prosent av all kommunikasjon (Dahl, 2001).

Oppsummert kan vi si at personer som er sosialt kompetente er flinke til å "lese" andre individer og fortolke de sosiale signalene (Ogden, 2009).

I samspill mellom mennesker skapes det mange opplevelser, og *sosial persepsjon* omhandler å sortere og prøve å forstå inntrykkene. Utgangspunktet for sosial persepsjon er sansene. Fra omgivelsene blir sansene som syn, hørsel, lukt, smak og berøring utsatt for mange fysiske stimuli (påvirkninger). Disse stimuliene blir bearbeidet av hjernen slik at vi blant annet kan identifisere andre menneskers non-verbale uttrykk. Det er ikke bare sansedata fra ytre stimuli som bearbeides, men også eksisterende data som er lagret i hjernen, for eksempel tidligere erfaringer (Ekeland, 2010). Det handler om at vi er på utkikk etter tegn på respons. Eksempelvis kan en gest være en respons (Vaage, 1998).

Vaage (1998) beskriver hvordan G.H.Mead fokuserer på gestens betydning. Basert på G.H.Meads tenkning kan det sies at: "(...) gester i sin opprinnelige form er de første åpne fasene av sosiale handlinger, det vil si handlinger der et individ med sine handlinger fungerer som stimulus for respons fra et annet individ" (Vaage, 1998:113). Sitatet viser at gesten spiller en viktig rolle i samhandlingen og legger grunnlaget for den videre utviklingen. Merk at en respons hos en part i samhandlingen igjen kan fungere som stimulus for den andre sin respons. Det er *meningen* med gesten samtalepartneren svarer på, men på hvilken måte denne tolker stimulusen, er avgjørende for hvordan han responderer. Konteksten påvirker også hvordan individene oppfatter og tolker ulike stimuli. Individet spiller selv en aktiv rolle i utvelgelsen av hvilke stimuli det responderer på og velger bevisst hvordan det responderer (Vaage, 2001). Et eksempel kan være at hvis brannalarmen utløses, så løper vi ut. Fortolkningen påvirker hvordan vi opplever andre mennesker, situasjoner og hendelser. Dette vil senere få betydning for hvordan vi handler. Årsaken til at vi tolker er at vi ønsker å finne mening i hva som skjer i omgivelsene, noe er sentralt i attribusjonsteorien. Den handler om at mennesket forsøker å finne mening med sin egen og andres atferd. Hensikten er å finne forklaringer og årsaker til hendelser. Som et resultat av at mennesket kan anses som et fortolkende vesen, vil vi etter hvert få mange erfaringer som gjør at vi har automatisert en del fortolkninger. Når det hender ting som vi ikke har opplevd tidligere, blir vi meningssøkende. Et eksempel kan være at hvis vi er invitert i et selskap og ikke blir ønsket velkommen. Da begynner tankeprosessen for å finne en årsak til hendelsen eller handlingen (Ekeland, 2010). Dersom stimuli og respons i handlingen er tilpasset hverandre, tenker vi i mindre grad på

responsen. Hvis derimot det er ufullstendig tilpasning, registreres det i større grad. Et eksempel er ukontrollerte reaksjoner (Vaage, 1998).

For de som deltar i en samtale er det et mål at gesten som blir brukt får samme mening. Med samme mening menes altså at i kommunikasjon mellom individene vil det oppstå en felles erfaringsplattform som er skapt av ulike erfaringer. De ulike erfaringene skaper en felles forståelse. I den felles erfaringsplattformen kan signifikante gester trekkes inn. Når gestene blir meningsfulle for andre, kalles de signifikante. I kommunikasjonen mellom individer er hensikten med de signifikante gestene å skape, formidle og konvertere mening. Forutsetningen for utvikling om å ta andres perspektiv er kommunikasjon gjennom signifikante gester. Den signifikante gesten har samme virkning både på sender og mottaker i kommunikasjonen. Det oppstår en dobbeltsamtale. Senderen har en samtale med mottakeren, men samtidig har senderen en samtale med seg selv. Individet kan ta andres perspektiv samtidig som individet er seg selv (Vaage, 2001).

4.4.3 Drøfting

I datamaterialet viser informantene til at de synes det er utfordrende å oppfatte responsen hos samtalepartnern, noe som kan ses i sammenheng med Rönnblom (2009) sin påstand om at døvblindes virkelighetsoppfatning er bygd på bruddstykker. Flere teoretikere kan forklare noe av årsaken til dette. Dahl (2001) hevder at non-verbale komponenter utgjør 50 til 80 prosent av kommunikasjon, og både Svennevig (2009) og Ekeland (2010) underbygger dette med å skrive henholdsvis at mimikk formidler mening og at synsinntrykket tilfører samtalen elementer. Ved samhandling mellom den døvblinde og samtalepartnere kan det bli dårlig tilpasning mellom stimulusen og responsen siden den døvblinde ikke automatisk har tilgang til andres reaksjoner. Hvis den døvblinde ikke oppfatter samtalerens respons, kan det resultere i at det blir utfordrende å holde samhandlingen i gang. De haptiske signalene kan videreformidle noe av det synet ville ha fanget opp. Signalene kan fungere som et redskap for at den døvblinde skal unngå å være usikker på hvordan samtalepersonen responderer, og slik gjøre samhandlingen mer smidig. Synne nevner at hun får haptiske signaler underveis i samtalen med en ekspeditør som sier noe om hans humør (sitat 9). Anja sier (9): (...) *da merker jeg hvis stemningen blir litt løsere....* og Mona sier for eksempel (9): (...) *eh... hvis de virker veldig uinteressert så er det veldig dumt av meg å dure i vei og prate eller å få tilbakemelding på at en er interessert i det jeg sier.* Utsagnene ovenfor kan ses i sammenheng

med at Ogden (2009) hevder at å ”lese” andre mennesker er en del av den sosiale kompetansen, og fortolkningen påvirker hvordan vi handler, jf. Ekeland (2010). De haptiske signalene gir de døvblinde en mulighet til å ”lese” andres væremåte og slik handle sosialt kompetent. Et eksempel kan være å bytte samtaletema hvis den døvblinde får inntrykk av at samtalepartneren viker uinteressert, eller de kan få bekreftelse på at mottakeren virker interessert i det som blir fortalt. Mona tar videre opp at tunghørte og døvblinde kan ta kontrollen over samtaleemnet gjennom å prate hele tiden (sitat 10). De haptiske signalene kan være en bidragsyter for å unngå denne typen uheldige monologer ved at de reduserer usikkerheten hos den døvblinde. Når den døvblinde klarer å få med seg endringer i tema underveis, tør han eller hun å åpne opp for innspill fra samtalepartneren. På denne måten kan døvblinde bli mer sosialt kompetente i samhandlingen.

Ut fra datamaterialet kan det påpekes at informantene ønsker å respondere adekvat på andres utsagn. Dette kan ses i sammenheng med at Vaage (2001) skriver at individene svarer på meningen med gesten. Mona uttrykker (11): (...) *hvis du snakker med en person og har et teppe i mellom dere, så er det ikke så enkelt (ler)*. Videre trekker hun frem konkrete situasjoner, for eksempel at noen er på gråten eller spøker. Hennes utsagn kan understreke utfordringen med å respondere adekvat og det kan tyde på at sansetapet er en hindring for å oppnå målet med bruk av gester. De haptiske signalene kan bli et verktøy for å gi den døvblinde tilgang til gesten og at gesten blir signifikant mellom samtalepartnerne, som Vaage (2010) beskriver. Dette kan gi de en mulighet til å regulere sine sosiale handlinger ut fra situasjonen, som igjen kan øke deres sjanse til å finne tonen i samhandlingen. Anja sier (10): (...) *de haptiske signalene øker muligheten til å få kommunikasjon i gang eller opprettholde kommunikasjon*. Det å svare adekvat kan gjøre at kommunikasjonen i samhandlingen blir opprettholdt. Det kan være utfordrende å holde samtalen i gang hvis samtalepartnerne ikke har en felles forståelse for gesten. Synne sier (10): (...) *når det (samtalen) fortsetter på noe som jeg ikke har fått med meg, blir det vanskelig å svare den andre ordentlig*. Utsagnet kan vise til at det er en fare for at samtalen bryter sammen når samtalepartnerne ikke har samme meningsforståelse i samhandlingen.

Datamaterialet viser at informantene ønsket å få informasjon om samtalepartneren sin væremåte. De knytter dette til om personen har det travelt. De trekker frem at denne informasjonen får de via haptiske signaler. De er på utkikk etter tegn som forklarer hendelser i samhandlingen, som er i tråd med at mennesket søker etter å finne mening i situasjonen, slik

Ekeland (2010) påpeker. Hvis de døvblinde ikke får noe informasjon om hva samtalepartnern uttrykker med kroppsspråket, kan viktig informasjon i samhandlingen gå tapt. Ved hjelp av haptiske signaler kan de døvblinde fange opp gesten, *er på farten*, og dette tatt i betraktning kan de døvblinde få tilegnet seg informasjon som forklarer hvorfor samtalepartnern for eksempel svarer kort i samtalen. Det kan resultere i at de døvblindes får en mulighet til å handle mer ”korrekt” i forhold til samhandlingen i form av å avslutte samtalen. Dette har med at de får muligheten til å se andres perspektiv i samhandlingen, jf. Vaage (2001). Anjas utsagn viser dette (11): (...) *signal om at personen vil løpe videre er praktisk. Da signaliserer signalet at ok, at jeg kan snakke med personen senere*. Informantene Mona og Synne presiserer at de synes det er upassende at tolken skal opplyse verbalt at samtalepartnern er stresset (henholdsvis sitat 12 og 11). Dette tyder på at de er kjent med spillereglene i samhandlingen. De haptiske signalene kan være det som skal til for at de kan handle sosialt kompetent på egenhånd og uten at samtalsituasjonen blir ubehagelig ved at tolken beskriver omgivelsene verbalt.

I datamaterialet understreker informantene at de får haptiske signaler når samtalepersonen har vendt sin oppmerksomhet bort fra dem, og på denne måten unngår de å prate i løse luften. Ekeland (2010) påpeker at sansene fanger opp stimulusen. For døvblinde, må stimulusen i dette tilfellet komme gjennom den taktile og Monatiske sansen, ettersom synet ikke er godt nok til å oppfatte den. At de døvblinde ønsker denne stimulusen, understøttes av informanten Synne, som blant annet sier (12): (...) *jeg synes ikke det er så trivelig å sitte å snakke for meg selv og (...) det er veldig kjedelig å jabbe og det stilner mer og mer, men jeg hører ikke det*. Anja sier for eksempel (12): (...) *jeg kunne bare fortsette å prate fordi jeg hører bare en stemme, men det er ikke meg personen snakker med*. Ved hjelp av de haptiske signalene kan de døvblinde bli mer på *høyde med situasjonen*, som Mona beskriver det (sitat 13). De haptiske signalene gir informasjon om stimulusen (samtalepersonen fokuserer på noe annet) og de døvblindes respons vil være å ikke lenger snakke til personen. Dette er i samsvar med Vaage (2001) sin teori om at vår respons er et resultat av meningen med stimulusen.

Vaage (2001) trekker frem at mennesket deltar aktivt i å velge hvilke stimuli det skal respondere på. Empiren viser at døvblinde som bruker haptiske signaler får tilgang til en del stimuli som de ellers ville vært uten via berøringssystemet. Dette innebærer at stimuliene først blir oppfattet og fortolket av den som gir de haptiske signalene før den døvblinde mottar stimuliene via berøringssystemet. Dette mellomleddet kan endre stimuliene, spesielt siden

erfaring og relasjonen til andre kan være faktorer som påvirker hvordan vi tolker andres stimuli. Det er trolig at den som utfører de haptiske signalene på den døvblinde ikke kjenner samhandlingspartnerne slik som den døvblinde selv.

5 Oppsummering

Formålet med denne studien er å sette fokus på bruken av haptiske signaler. Studien kan bidra med å dokumentere erfaringer og slik øke forståelsen av haptiske signaler. Problemstillingen er: *Hvordan opplever døvblinde å bruke haptiske signaler i samhandling med andre?* For å undersøke dette nærmere har jeg intervjuet tre døvblinde som bruker haptiske signaler i sin hverdag. Denne kvalitative intervjustudien har fått frem deres egne perspektiver på å bruke haptiske signaler i samhandling med andre. I analysen av datamaterialet fant jeg tre kategorier som de fleste av informantenes opplevelser kan samles under.

Studien viser for det første at å bruke haptiske signaler i samhandlingen kan styrke de døvblindes muligheter til å påvirke og la seg påvirke av omgivelsene. Gjennom at de får en oversikt over hvor de selv og de øvrige deltakerne befinner seg i omgivelsene, kan de ta informerte beslutninger og handle deretter. Det å få vite hvem som prater og hvor de er blir også beskrevet som betydningsfullt. Dette går på det som er relativt statisk i situasjonen. De kan gjennom haptiske signaler oppleve en større grad av mestring, som igjen gjør at de i større grad er aktører i egne liv.

Det andre funnet i studien er at informantene opplever å få tilgang på det som skjer i omgivelsene ved hjelp av haptiske signaler. Det handler om å få tilgang til ulike kontekster slik at de blir tryggere i situasjonen. På denne måten kan de tilpasse sine handlinger mer til konteksten. Å vite når de kan komme til orde og det å få en bekreftelse på det de oppfatter via sin syn- og/eller hørselsrest, vektlegges som nyttig i samhandlingen. Dette funnet kan sies å omhandle at døvblinde får oversikt over den dynamiske utviklingen i situasjonen.

Det tredje funnet er at de døvblinde opplever å bli mer sosialt kompetente i samhandlingen når de bruker haptiske signaler. Datamaterialet viser at informantene får et inntrykk av hvordan andre deltakere i samhandlingen responderer på det den døvblinde sier, og samtidig får de muligheten til å respondere mer adekvat på det andre sier. De opplever også å være mer sosialt kompetente i samhandlingen når de får informasjon om andres væremåte og unngår at de for eksempel snakker til en person som ikke er interessert eller plutselig ikke er der lengre. Her handler det om at døvblinde får tilgang til relasjonell informasjon i situasjonen.

Sansetapet skaper barrierer mellom de døvblinde og samfunnet. Denne studien finner at informantene har en svært positiv opplevelse av det å bruke haptiske signaler i samhandling

med andre. Resultatene peker i retning av at de haptiske signalene reduserer barrierene i samhandlingen, slik at informantene opplever å få bedre tilgang det statiske, dynamiske og relasjonelle i situasjonen. Ved hjelp av denne informasjonen vil de i større grad oppleve å bli aktører i egne liv, tilpasse sine handlinger til konteksten og handle sosialt kompetent i samhandlingen. De får dannet seg et mer helhetlig bilde av omgivelsene, og de opplever mestringsfølelse.

Selv om hovedfokuset i studien ikke har vært å finne ut *hvorfor* de haptiske signalene oppleves så positivt av de døvblinde, vil jeg her oppsummere de inntrykk jeg har fått gjennom arbeidet med datamaterialet:

- Haptiske signaler utgjør en kommunikasjonskanal mellom tolk og døvblind som går i parallell til kommunikasjonen mellom døvblind og øvrige samhandlingspartnere. Kommunikasjon gjennom haptiske signaler forstyrrer derfor ikke den andre part i kommunikasjonen.
- Haptiske signaler oppleves som en diskret og privat form for kommunikasjon, som andre vanskelig kan avlese.
- Haptiske signaler kan brukes i støyende omgivelser, der taletolking ikke ville være et alternativ eller omgivelser der visuelt tegnspråk ikke ville fungert.
- Haptiske signaler utnytter den taktile og den Monatiske sansekanalen. Disse kanalene kan brukes uavhengig av konteksten og syns- og/eller hørselsresten hos den døvblinde.
- Haptiske signaler kan muligens oppleves som bakgrunnsinformasjon som registreres, men som man ikke trenger å tenke bevisst over, på linje med hvordan personer med normalt syn registrerer kroppsspråk. Dette kan bidra til å påvirke stemningen i samhandlingen på en mer naturlig måte enn å få informasjonen eksplisitt gjennom for eksempel taletolking.

Så vidt jeg har kunnet fastslå, foreligger det ingen forskning på hvordan døvblinde selv opplever å bruke haptiske signaler, og denne studien er basert på et lite utvalg. Det er derfor behov for flere studier som tar opp tematikken. Forskningsprosesser bidrar til kunnskapsutvikling. Hvis vi nærmer oss noen funn, vil forskeren alltid sitte igjen med flere interessante spørsmål (Gudmundsdóttir, 1992). I datamaterialet kommer det frem få negative

opplevelser ved bruk av haptiske signaler. Det kan skyldes at jeg ba om informanter som er *aktive* brukere av haptiske signaler, som igjen gjerne er en konsekvens av at de finner signalene nyttige. Derfor hadde det i neste runde vært spennende å undersøke hvorfor noen døvblinde velger å ikke bruke haptiske signaler. Er det fordi signalene ikke oppleves nyttige, eller er det et resultat av manglende tilbud om opplæring og praktisering? I tillegg hadde det vært interessant å se på hvordan medfødt døvblinde opplever bruken av haptiske signaler.

Jeg mener bidraget fra denne studien kan deles i to. Da det meste av litteraturen om haptiske signaler går ut på å forklare hva de er, bidrar denne studien med en ny vinkling der *opplevelsen av bruken* settes i fokus. Jeg håper derfor at studien kan fungere som inspirasjon for ny forskning, og derigjennom gi videre utvikling i bruken av haptiske signaler som støtte i kommunikasjon for døvblinde. I tillegg tror jeg at resultatene fra studien kan være aktuelle for personer som er eller har tilknytning til døvblinde, ved å gi en innføring i teoretiske perspektiver relaterte til haptiske signaler, og samtidig eksemplifisere bruken og nytten av disse.

Litteraturliste

- Askheim, O. P. (2003). *Fra normalisering til empowerment: ideologier og praksis i arbeid med funksjonshemmede*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Askheim, O. P. (2007). Empowerment - ulike tilnærminger. I O. P. Askheim & B. Starrin (Red.), *Empowerment: i teori og praksis* (ss. 21-33). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. I V. S. Ramachandran (Red.), *Encyclopedia of human behavior* (ss. 71-81). San Diego, Calif.: Academic Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: Freeman.
- Befring, E. (1976). Aktuelle utfordringer til den spesialpedagogiske profesjonen. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogisk utsyn: læring og oppvekst* (ss. 44-49). Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Befring, E. (2008). Spesialpedagogikk: problemområder, perspektiver, muligheter. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (ss. 45-75). Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- BLD (u.å). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Nedsatt funksjonsevne. Lastet ned 2011, 20.juni, fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/nedsatt_funksjonsevne.html?id=987
- Bråten, S. (2004). *Kommunikasjon og samspill: fra fødsel til alderdom*. Oslo: Universitetsforl.
- Chen, D., & Downing, J. (2006). *Tactile strategies for children who have visual impairments and multiple disabilities: promoting communication and learning skills*. New York: AFB Press, American Foundation for the Blind.
- Dahl, Ø. (2001). *Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Dalen, M. (2008). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforl.
- Dysthe, O., & Iglund, M.-A. (2001). Michael Bakhtin og sosiokulturell teori. I O. Dysthe (Red.), *Dialog, samspel og læring* (ss. 107-127). Oslo: Abstrakt forl.
- Edberg, P., Jensen, G., Mortensen, O. E., Rouvinen, R., Svingen, E. M., & Stefánsdóttir, V. (2009). Nordisk vejleder om erhvervet døvblindhed. Lastet ned 06.januar 2011, fra <http://www.nordicwelfare.org/filearchive/1/118361/vejlederdbb.pdf>
- Eikholt nasjonalt kompetansesenter for døvblinde (2010). Kurskatalog 2011. Lastet ned 21.mars, 2011, fra <http://www.eikholt.no/filestore/Kurskatalog2011webv2.pdf>
- Ekeland, T.-J. (2010). Sosial persepsjon. I T.-J. Ekeland, O. Iversen, G. Nordhelle & A. Ohnstad (Red.), *Psykologi for sosial- og helsefag* (ss. 213-230). Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Erlenkamp, S. (u.å). Mentale "rom" og språk. Lastet ned 13.april, 2011, fra <http://lurt.hist.no/pmwiki/pmwiki.php/SymbolKonvensjon/KapL3>
- Ertesvåg, S. K. (2003). Trening av sosiale kompetanse hjå skuleelevar. Tiltak for alle elevar med mangel på slik kompetanse. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 5-6, 282-296.
- Fischer, J. (2009). Anmeldelse af Haptices and Haptemes af Riitta M. Lahtinen. *Nyt Videnscenterert for døvblindblevne 1*(2009), 28-29.
- Gudmundsdóttir, S. (1992). Den kvalitative forskningsprosessen. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 5(1992), 266-276.
- Hapti-Co (2007). Kursholdere. Lastet ned 20.mars, 2011, fra <http://www.hapti-co.com/Kursholdere2.html>
- Hem, K.-G., & Gundersen, T. (2007). Undersøkelse om tjenester fra døvblindesystemet. SINTEF Helse A1253 RAPPORT. . Lastet ned 15.januar 2011, fra

https://www.sintef.no/upload/Helse/Levek%C3%A5r%20og%20tjenester/rapportdb10_endelig.pdf

- Høgskolen i Bergen (2011). Oppdatert 25.mai 2011. Bachelor i tegnspråk og tolking - Fagplan. Lastet ned 15.mars, 2011, fra <http://student.hib.no/fagplaner-demo/al/fagplan.asp?kode=TST>
- Høgskolen i Sør-Trøndelag (2011). Oppdatert 22.april 2011. Emnebeskrivelser og studieplaner, tegnspråk og tolkeutdanning. 3-årig bachelor i tegnspråk og tolking (opptak fra og med høsten 2008). Lastet ned 15. mars, 2011, fra <http://hist.no/content/4734/>
- Klima- og forurensningsdirektoratet (2010). Veiefilter:dBA og dBC. Lastet ned 20.juni, 2011, fra <http://www.miljostatus.no/Tema/Stoy/Lyd-og-stoy/VeiefilterdBA-og-dBC/>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2010). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lahtinen, R. (2007a). Sociala snabbesked. *Arbetstext 48*. Lastet ned 15.november 2010, fra <http://www.nordicwelfare.org/filearchive/8/86576/a48-RiittaLahtinen-WEB.pdf>
- Lahtinen, R. (2007b). Social-haptisk kommunikation. - at kommunisere med information fra omgivelserne via holistisk kommunikation. *Arbetstext 49*. Lastet ned 15.november 2010, fra http://www.nordicwelfare.org/filearchive/8/86577/a49%20-%20Riitta%20Lahtinen_WEB.pdf
- Lahtinen, R. (2008). *Haptices and haptemes: a case study of developmental process in social-haptic communication of acquired deafblind people*. A1 Management UK, Essex.
- Lahtinen, R., & Palmer, R. (2010, mai). *Haptices and Haptemes - Social-Haptic Communication. International Seminar on Social-Haptic communication*. Lastet ned 01.mars 2011, fra http://www.turku.diak.fi/files/diak_turku/Lomakepankki/Riitta_Lahtinen.pdf
- Michalsen, M. R., & Bergh, K. (2010). Haptics and haptemes, social-haptic Communication. Lastet ned 22. mai 2011, fra <http://www.tolkeforbundet.no/main/component/content/article/100-haptics-and-haptemes>
- NESH (2007a). Etiske retningslinjer, B. Hensyn til personer (5-19). 5. Krav om respekt for menneskeverdet Lastet ned 12. januar, 2011, fra [http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/5-Krav-om-respekt-for-menneskeverdet-/](http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/5-Krav-om-respekt-for-menneskeverdet/)
- NESH (2007b). Etiske retningslinjer, B. Hensyn til personer (5-19). 14. Krav om konfidensialitet Lastet ned 12.januar, 2011, fra <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/14-Krav-om-konfidensialitet/>
- NESH (2007c). Etiske retningslinjer. C. Hensyn til grupper og institusjoner (20 - 26). 22. Hensynet til utsatte grupper Lastet ned 12. januar, 2011, fra <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/C-Hensyn-til-grupper-og-institusjoner-20---26/22-Hensynet-til-utsatte-grupper/>
- NESH (2007d). Etiske retningslinjer, B. Hensyn til personer (5-19). 7. Krav om å unngå skade eller alvorlig belastninger Lastet ned 08. februar, 2011, fra <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/7-Krav-om-a-unnga-skade-og-alvorlige-belastninger/>
- NESH (2007e). Etiske retningslinje, B. Hensynet til personer (5-19). 9. Krav om fritt og informert samtykke. Lastet ned 12.januar, 2011, fra

- <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/9-Krav-om-informert-og-fritt-samtykke/>
- Nordahl, T., Sørli, M.-A., Manger, T., & Tveit, A. (2009). *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Bergen: Fagbokforl.
- Næss, T. (2006). *Å fange omgivelsene: kontekstuell tilnærming ved ervervet døvblindhet*. Heggedal: CoCo Haptisk.
- Ogden, T. (2009). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Overvik, O. (2002). 1.4 Typer hørselstap, hørselstap og talelyder. Lastet ned 14.mai 2011, fra http://www.skolenettet.no/nyupload/Moduler/Statped/Enheter/Moller/1.4_H%C3%B8rselstap_og_talelyder.pdf
- Overvik, O. (2004). 7.1 Akustikk og lysforhold. Lastet ned 12. mail 2011, fra http://www.skolenettet.no/nyupload/Moduler/Statped/Enheter/Moller/7.1_Akustikk_og_lysforhold.pdf
- Overvik, O. (2009). Hørselstekniske hjelpemidler. I A. L. Hansen, N. Garm & E. Hjelmervik (Red.), *Hørsel - språk og kommunikasjon: en artikkelsamling. Statped skriftserie nr. 70* (ss. 278-286). Trondheim: Møller kompetansesenteret.
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforl.
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforl.
- Røkenes, O. H., & Hanssen, P.-H. (2002). *Bære eller breste: kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforl.
- Rönblom, G. H. (2009). Det handler om å få bitene på plass. I S. Widding (Red.), *Arbeidslivet og personer med ervervet døvblindhet* (ss. 54-69). Oslo: Oslo: Instituttet.
- Raanes, E. (1998). Døvblindes kommunikasjonssituasjon. I T. Bäckman, E. Raanes, O. E. Mortensen & E. Østli (Red.), *Nordisk vejleder nr. 22. Kommunikation med døvblindblevne: om sprog og kommunikationsformer, tilpasning og gennemførelse af kommunikation med personer, der er døvblindblevne* (ss. 29-48). Dronninglund: Centeret.
- Raanes, E. (2001). Døvblindes kommunikasjonssituasjon. *Arbeidstekst nr. 35*. Lastet ned 15.mars 2011, fra <http://www.nordicwelfare.org/filearchive/8/86561/a35%20-%20Eli%20Raanes.pdf>
- Raanes, E. (2006). *Å gripe inntrykk og uttrykk: interaksjon og meningsdanning i døvblindes samtaler : en studie av et utvalg dialoger på taktilt norsk tegnspråk*. Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Slettebø, T. (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk Sosialt Arbeid* 20(2), 75-85.
- Statlig spesialpedagogisk støttesystem (2009). Å være døvblind. Lastet ned 06.januar 2011, fra http://www.skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=19251&epslanguage=NO
- Svennevig, J. (2009). *Språklig samhandling: innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Svingen, E. M. (2010). Kartlegging av kombinert alvorlig hørsels- og synstap (KAHS). I G. Vidje (Red.), *Fokus på DØVBLINDHET* (ss. 70-72). Danmark: Dronninglund.
- Tangen, R. (2008). Tilnæringsmåter og temaer i spesialpedagogikk - en introduksjon. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (ss. 17-42). Oslo: Cappelen akademisk forl.

- Universitetet i Oslo (u.å). Oppdatert u.å. Oppbygging og gjennomføring. Lastet ned 15. mars, 2011, fra <http://www.uio.no/studier/program/tegnspreek/oppbygging/>
- Utdanningsdirektoratet (u.å). Utvikling av sosial kompetanse. Veilder for skolen. Lastet ned 25.mars, 2011, fra http://www.skolenettet.no/nyUpload/Moduler/LOM/dokumenter/Veil_Sos_kompetanse.pdf
- Videnscenterer for døvblindblevne (2010). Usher syndrom - en kort beskrivelse. . Lastet ned 16.januar 2011, fra http://www.dbcent.dk/Usher_syndrom
- Vidje, G. (2010). Verdt å vite. I G. Vidje (Red.), *Fokus på DØVBLINDHET* (ss. 10-15). Danmark: Dronninglund.
- Viherlaiho, M. (2008). Haptiser och haptemer - en fallstudie i utvecklingen av beröringsbaserad kommunikation hos dövblind person. *Nyhedsbrevet 1/08*, ss. 18-19,
- Vonen, A. M. (1997). *1997: et merkeår i døvundervisningens historie*. Oslo: The Research and Development Unit, Skådalen Resource Centre.
- Vaage, S. (1998). *Å ta andres perspektiv: grunnlag for sosialisering og identitet : George Herbert Mead i utvalg*. Oslo: Abstrakt forl.
- Vaage, S. (2001). Perspektivtaking, rekonstruksjon av erfaring og kreative læringsprosesser. I O. Dysthe (Red.), *Dialog, samspel og læring* (ss. 129-150). Oslo: Abstrakt forl.
- Wehner, L. W., & Olesen, o. H. H. (2010). DØVBLINDHED: Mere end ikke at kunne se og høre. I G. Vidje (Red.), *Fokus på DØVBLINDHET* (ss. 7-28). Danmark: Dronninglund.

6 Appendiks

Appendiks A - Forespørsel til informantene

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Mitt navn er Anne-Lise Skåren. Jeg er utdannet tegnspråktolk fra Høgskolen i Sør-Trøndelag, og for tiden er jeg masterstudent i spesialpedagogikk ved Pedagogisk institutt ved NTNU, Trondheim. Jeg holder på med avsluttende masteroppgave hvor temaet er haptiske signaler. Formålet med oppgaven er å sette fokus på hvordan det kan oppleves å bruke haptiske signaler i hverdagen. Dette for å dokumentere kunnskap og bidra til økt forståelse for bruk av haptiske signaler. For å undersøke dette nærmere ønsker jeg å intervju tre kombinert syns- og hørselshemmede/døvblinde som bruker haptiske signaler aktivt i hverdagen. I informasjonsskrivet nedenfor står det nevnt de forbehold som gjelder for intervjuet. Informasjonene er rettet mot den som ønsker å delta i undersøkelsen.

Informasjon til deltaker

Som et utgangspunkt for intervjuet, har jeg satt opp noen tema og spørsmål. Det er et mål at du skal snakke så fritt som mulig, uten å være bundet av riktige eller gale svar. Det er derfor ingen faste svaralternativer å forholde seg til. Det er dine tanker rundt opplevelsen av bruk av haptiske signaler som er det sentrale.

Intervjuet vil vare i omtrent 1,5 timer, og vi blir sammen enig om tid og sted. Du vil bli intervjuet én gang. Under intervjuet ønsker jeg å benytte meg av båndopptaker for at jeg skal få med meg mest mulig av det du sier. Jeg kommer til å slette alle lydopptak når jeg er ferdig med masteroppgaven, senest 27.06.2011. Underveis vil opptaket kun behandles av meg og bli oppbevart på et sikkert sted.

All informasjon som kommer frem er konfidensielt, og du vil som forskningsdeltaker bli gitt full anonymitet i den ferdige oppgaven. Det er frivillig å være med og du har muligheten til å trekke deg når som helst underveis, uten å begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg, vil alle innsamlede data om deg bli slettet.

Studien er godkjent av pedagogisk institutt og blir veiledet av Hans Petter Ulleberg og Eli Raanes.

Studien er meldt inn til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste A/S (NSD).

Hvis du ønsker å delta i studien, vennligst ta kontakt med meg enten via telefon på 99 50 60 78 eller e-post til annelska@stud.ntnu.no snarest. Hvis du lurer på noe, kan du også kontakte meg eller mine veiledere.

Hvis du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Håper du melder din interesse og ser frem til å høre fra deg.

Hilsen Anne-Lise Skåren

SAMTYKKEERKLÆRING

Prosjektleder:

Anne-Lise Skåren

Olav Vasseljens veg 4B

NO- 7033 Trondheim

Veiledere for studien:

Hovedveileder:

Hans Petter Ulleberg

Pedagogisk institutt, NTNU

NO- 7491 Trondheim

Telefon: XX XX XX XX. E-post: hansul@svt.ntnu.no

Biveileder:

Eli Raanes

Høgskolen i Sør-Trøndelag

Avdeling for lærer- og tolkeutdanning

NO- 7004 Trondheim

Telefon: XX XX XX XX. E-post: eli.raanes@hist.no

Prosjekttittel: En studie av bruk av haptiske signaler hos døvblinde.

Formål: Undersøke hvordan døvblinde opplever å bruke haptiske signaler i hverdagen. Dette for å dokumentere kunnskap og bidra til økt forståelse for bruk av haptiske signaler.

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om studien. Jeg er kjent med studiens hensikt, deltakelsen er frivillig og inneforstått med at jeg når som helst, uten å måtte oppgi grunn, kan trekke tilbake mitt samtykke. Registrerte opplysningene vil da bli slettet.

Dato:

Signatur:

.....

.....

Appendiks B – Forespørsel lagt ut på LSHDB sin facebook-gruppe

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave.

Jeg er en masterstudent ved NTNU som holder på med min avsluttende masteroppgave hvor temaet er haptiske signaler. Formålet med oppgaven er å sette fokus på hvordan kombinert syns- og hørselshemmede/døvblinde kan oppleve å bruke haptiske signaler i hverdagen. Dette for å dokumentere kunnskap og bidra til økt forståelse for bruk av haptiske signaler. For å undersøke dette nærmere ønsker jeg å intervju tre kombinert syns- og hørselshemmede/døvblinde som bruker haptiske signaler aktivt i hverdagen.

Ønsker du å delta eller har spørsmål om studien, send en e-post til meg, annelska@stud.ntnu.no, eller melding på facebook så snart du har bestemt deg. Da vil du motta et informasjonsskriv og samtykkeerklæring som blant annet inneholder informasjon om min faglige bakgrunn, datainnsamlingsstrategi (intervjuet), oppbevaring av data og dine rettigheter.

Jeg kan påpeke at jeg er underlagt taushetsplikt, all informasjon som kommer frem er konfidensiell og du vil som forskningsdeltaker bli gitt full anonymitet underveis i prosessen og i den ferdige oppgaven. Det er frivillig å være med og du har muligheten til å trekke deg når som helst underveis, uten å begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg, vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Studien er meldt inn og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD).

Håper du melder din interesse og ser frem til å høre fra deg.

Hilsen Anne-Lise Skåren

Appendiks C - Intervjuguide

Formål:

Studien har til hensikt å sette fokus på hvordan voksne døvblinde kan oppleve å bruke haptiske signaler i samhandling med andre. Dette for å dokumentere erfaringer og slik øke forståelsen for bruk av haptiske signaler.

Problemstilling:

Hvordan opplever døvblind å bruke haptiske signaler i samhandling med andre?

Bli kjent med forskeren <i>Hvem er forskeren?</i>	Hvem er jeg og hvordan ser jeg ut Hensikten med studien Konfidensialitet og informert samtykke Informere om at intervjuet tas opp på lydbånd og jeg noterer noe underveis Avklaring av begrep: <i>kommunikasjon</i> Har du frem til nå noen spørsmål?
Bakgrunnsspørsmål <i>Hvem er deltakeren?</i>	Kan du si noe om deg selv? <ul style="list-style-type: none"> • Alder? • Utdanning? • Aktiv i yrkeslivet? • Familiesituasjon? • Hvem omgås du i dagliglivet? Kan du si noe om ditt sansetap? <ul style="list-style-type: none"> • Når ble du diagnostisert som døvblind? Hvilke kommunikasjonsmetoder og tekniske hjelpemidler bruker du i kommunikative situasjoner?
Haptiske signaler Initiering – begynnerfasen, deltakeren begynte å bruke haptiske signaler <i>Hvilke tanker har du rundt første møte med haptiske signaler?</i>	Hvordan vil du forklare haptiske signaler til en person som ikke kjenner til det? Hvordan fikk du høre om haptiske signaler? Kan du si noe om når du begynte å bruke det første gang? <ul style="list-style-type: none"> • Hva var det som fikk deg til å begynne å bruke det? • Hvordan lærte du de første signalene? • Hvordan lærer du nye signaler? Har noen av dine nærmeste (eks. partner, barn, venner) fått

	<p>opplæring?</p> <p>Hvordan opplevde du det å skulle bruke denne type signaler fysisk på kroppen?</p>
<p>Hvilke informasjon blir mottatt gjennom haptiske signaler?</p>	<p>Hvilken informasjon er viktig å få for deg i møte med andre mennesker?</p> <p>Hva slags informasjon mottar du gjennom haptiske signaler en kommunikativ situasjon?</p>
<p>1. Institusjonalisering – erfaring</p> <p>Hvilken betydning har haptiske signaler hatt for deg?</p> <p><i>Nytteverdien</i></p>	<p>I hvilke situasjoner bruker du haptiske signaler? Hvorfor?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvordan opplever du det? <p>Kan du beskrive en situasjon hvor det fungerte bra å bruke haptiske signaler?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvordan opplevde du dette? • Hva skjedde? • Hvor var du? • Hva tror du er grunnen til at du husker denne situasjonen spesielt godt? <p>Er det flere situasjoner du vil trekke frem?</p> <p>På hvilken måte har erfaringen med bruk av haptiske signaler motivert deg for å arbeide med å bruke det videre?</p>
<p>2. Institusjonalisering – erfaring</p> <p>Hvilken betydning har haptiske signaler hatt for deg?</p> <p><i>Forstyrende</i></p>	<p>Kan du nevne noen begrensninger med haptiske signaler?</p> <p>Hvilke situasjoner har du ikke behov for å benytte haptiske signaler? Hvorfor?</p> <p>Kan du beskrive en situasjon hvor haptiske signaler forstyrret?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvordan opplevde du dette? • Hva skjedde? • Hvor var du? • Hva tror du er grunnen til at du husker denne situasjonen spesielt godt?
<p>Hvordan foregår kommunikasjonen mellom deg og andre?</p> <p>Hva tilføyer eller ikke tilfører haptiske signaler samhandlingen?</p>	<p>Hva legger du i det å mestre din rolle som samtalepartner?</p> <p><i>Flere døvblinde beskriver at:</i></p> <p>Utdyping til oppfølgingsspørsmålene til de neste 4 hovedspørsmålene hvis informanten svarer indirekte:</p> <p>Ja: kan du gi et eksempel på hva det har tilført?</p> <p>Nei: hva mangler berøringssystemet? Hvorfor ikke?</p>

	<p>1. Å kunne lese situasjoner og finne ut hva som ligger bak et utsagn, er avgjørende for hvor kvalifisert man er i stand til å reagere. Derfor blir et hørsels- og synstap et dobbel kommunikasjonstap. Hvilke betydning har haptiske signaler her?</p> <p>2. forstår dialogen ut fra bruddstykker: Hvilke betydning har haptiske signaler her?</p> <p>3. For å delta i kommunikasjon må døvblinde for eksempel anstrenge seg for å samle deler av informasjon, tenke gjennom situasjoner på forhånd for å være i forkant med praktisk planlegging. De har et dobbel energitap. Hvilke betydning har haptiske signaler her?</p> <p>4. handler og tar valg på usikkert grunnlag. Hvilke betydning har haptiske signaler her?</p>
<p>Samspill (og relasjon)</p> <p><i>Hvordan opplever du samspillet med andre?</i></p>	<p>Hva legger du i et godt samspill når du kommuniserer med andre?</p> <p>Hvordan er din plass i det sosiale samspillet?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opplever du å få vite hvem du er sammen med andre? På hvilken måte eller ikke? <p>Hvilken betydning har haptiske signaler for samspillet (når du kommuniserer med andre)?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kan du gi et eksempel?
<p>Hvordan foregår samarbeidet?</p>	<p>Hvem utfører de haptiske signalene på deg?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bruker du denne/disse personen(e) fast? Hvorfor/hvorfor ikke? <p>Hvordan samarbeider du og XX?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvordan fungerer samarbeidet mellom dere? • Hva er samarbeidet bygget på? <p>Hvis du bruker en mer ukjent person:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvordan opplever du det? • Hvordan opplever du samarbeidet? <p>Hvordan opplever du utførelsen av de haptiske signalene med kjent kontra ukjent person?</p>
<p>Case</p>	<p>Eksempel fra praktisk bruk av haptiske signaler: Du prater med en person om et alvorlig tema. Tolken gir deg signalet smil. Hvordan</p>

	<p>oppfatter du dette?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva tenker du? • Hva gjør du?
Har du noen tilføyinger?	<p>Jeg har ikke flere spørsmål. Er det noe du ønsker å tilføye, som vi ikke har snakket om, som du mener er av betydning?</p> <p>Er det noe du vil spørre om før vi avslutter intervjuet?</p>
Avslutning	<p>Er det mulig å gjøre en ny avtale hvis jeg ser at jeg kan trenge flere eller utfyllende opplysninger?</p> <p>Informasjon om ”member checking”?</p> <p>Tusen takk for at du stilte opp.</p>

Appendiks D - Utdrag av kodingen

Tabell ”experience near” – ” experience distant ”- teorier

		“experience near” Intervjupersonens fortelling	”experience distant” mha. Meningsfortetting. Tykke beskrivelser	Teorier
Kategori 1	1. Informant Synne	Det blir videre fortalt hvor det er folk, bord og stoler. Da vet jeg med en gang at jeg ønsker å gå dit eller dit for å sette meg.	Oversikt over situasjonen --> beskrivelse av omgivelsene inkludert de andre menneskene	Aktør i eget liv Empowerment
	2. Informant Mona	Så er det veldig greit å få den beskrivelsen hvor de andre sitter. Da velger jeg mer bevisst. Enten velger jeg bort dem (<i>ler</i>) eller setter seg ved siden av dem. Jeg blir på en måte herre over situasjonen eller fange omgivelsene som Trine (<i>Næss</i>), sa så ofte.	Oversikt over situasjonen --> beskrivelse av omgivelsene inkludert de andre menneskene	Aktør i eget liv Empowerment
	3. Informant Anja	Jeg er ikke så interessert i alle malerier på veggen om det er persisk teppe på gulvet eller kunst det tar jeg senere når jeg har ro og god tid. Så... det er menneskene jeg er opptatt av (<i>ler</i>), og vil vite hvor de er. Jeg er et sosialt vesen (<i>ler</i>). Eh... det er menneskene jeg stort sett forholder meg til når jeg ute.	Oversikt over situasjonen --> Fokuserer på beskrivelse av menneskene	Aktør i eget liv Empowerment
Kategori 2	1. Informant Synne	Når det er stilt i et kurs, altså kursleder gjør.. at kursleder leser eller blar om og leser i foredragspapirene. Da får jeg teng på det, hva han gjør og da vet jeg hva han holder på med. For hvis jeg ikke får det, vet jeg ikke hvorfor det plutselig ble stilt i rommet. Hva skjer nå, tenker jeg. Så derfor synes jeg det er så bra med sånne tegn.	Det blir stille i rommet --> haptiske signaler forklarer = sikkerhet	Kontekstforståelse
	2. Informant Mona	Men eh... i og med at vi også er sårbare i kommunikasjon med andre, da tenker jeg ikke non-verbal, men verbal kommunikasjon, det som blir sagt. Så det er klart at haptisk gir meg en sikkerhet eller trygghet i det jeg tror jeg	Usikkerhet i kommunikasjonssituasjon --> haptiske signaler forklarer = sikkerhet	Kontekstforståelse

		oppatter er riktig. Det kan være at det blir sagt noe morsomt og jeg smiler ikke. Jeg kan få en tilbakemelding på at det var noe... kanskje det var noe, spørre om igjen eller... misoppfatte.		
	3. Informant Anja	Eh...når jeg hører bruddstykker, så vil jo haptiske signaler bekrefte det jeg hører, altså signaler fra nå går X (<i>en person</i>), så tolken tar på haptisk til xxx (<i>et sted</i>) og er det. Det er et viktig supplement for å slippe for i stede å spørre hva var det du sa. Så det sparer en del energi.	«Dobbel-kommunikasjon»: mottar de haptiske signalene parallelt med talen = sikkerhet	Kontekstforståelse
Kategori 3	1. Informant Synne	Jeg får aldri nok informasjon!!! Og som døvblind vil du vite. Du vil delta og da synes jeg det er veldig greit å få informasjon. Og for eksempel når jeg er ute og treffer et kjent menneske. Eh... som kommer og hilser på meg. Jeg synes at det er greit å få informasjon på haptisk om vedkommende. For det er ikke alle gangene at du føler at du er ...ja, at du ble så glad du møtte vedkommende. Møtt mennesket eller at en har det travelt eller... jeg får fort en forståelse på tegn om sånne ting. Det er nyttig, synes jeg. At du får sånn informasjon i stede for at tolken skal si det høyt, så kan en faktisk gjøre et tegn til meg på det. Og...eh...da synes jeg det er greit å slutte av samtalen. Ja, em...em...det er veldig viktig å få informasjon om vedkommende ser hjertelig fornøyd eller viker som å være stresset. Det synes jeg er god informasjon, da forholder du deg etter det. Det får jeg signaler om (<i>andres væremåte</i>).	Ønsker informasjon om andres væremåter, for eksempel om personen er stresset --> regulere situasjonen selv	Sosial kompetanse Persepsjon
	2. Informant Mona	La oss si at jeg står og prater med en person som har det travelt og stresser, er på farten til å løpe vider. Så er det fint at tolken kan formidle at personen har det travelt uten å gripe inn i samtalen. Det virker så dumt å si at personen har det veldig travelt (<i>ler</i>). Ja, da kan jeg si som så at jeg skjønner at du har det travelt, så vi kan snakkes en annen gang. Da blir det en sånn naturlig avslutning.	Ønsker informasjon om andres væremåter --> regulere situasjonen selv	Sosial kompetanse Persepsjon
	3. Informant	Signal om at personen vil løpe videre er	Ønsker informasjon om	Sosial kompetanse

	<p>Anja</p>	<p>praktisk. Da signaliserer signalet at ok, at jeg kan snakke med personen senere.</p> <p>Mja, altså...smiler, møtekommenhet, om de har det travelt. Eh...ja, hva heter det? Altså hvilken informasjon jeg vil vite når jeg møte folk, er om de er i møtekommende om vi kan snakke sammen. Det ønsker jeg å vite.</p>	<p>andres væremåter --> regulere situasjonen selv</p>	<p>Persepsjon</p>
--	--------------------	--	--	-------------------

Appendiks E - Tillatelse fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Hans Petter Ulleberg
Pedagogisk institutt
NTNU
Dragvoll
7491 TRONDHEIM

Vår dato: 17.02.2011

Vår ref: 26121 / 3 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 23.01.2011. Meldingen gjelder prosjektet:

26121	<i>Dovblindes opplevelse av bruk av baptisk kommunikasjon</i>
Behandlingsansvarlig	NTNU, ved institusjonens overste leder
Daglig ansvarlig	Hans Petter Ulleberg
Student	Anne-Lise Skåren

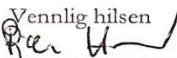
Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.08.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

for Linn-Merethe Rød

Kontaktperson: Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Anne-Lise Skåren, Olav Vasseljensveg 4 B, 7033 TRONDHEIM

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-arne.andersen@uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 26121

Utvalget består av 3-5 personer som har ervervet døvblindhet.

Førstegangskontakt opprettes primært via leder/lokalledere av interesseorganisasjon, annonsering i tidsskrift og på facebookgruppe, eventuelt også via ulike aktuelle kompetansesentre, eget nettverk og via snøballmetoden. Interesserte informanter bes ta kontakt direkte med prosjektleder. Personvernombudet finner informasjonsskrivet vedlagt meldeskjemaet, tilfredsstillende. I henhold til telefonsamtale med prosjektleder av 16.02.2011, skal 15.08. 2011 settes som dato for prosjektslutt.

Det behandles sensitive opplysninger om helseforhold, jf. personopplysningsloven § 2 pkt. 8 c.

Prosjektet skal avsluttes 15.08.2011 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/navneliste slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (som f.eks. navn på arbeidssted) fjernes eller endres.

Appendiks F - Eksempler på lydstyrker og lydintensitet

